

РЕЗЮМЕТА НА РЕЦЕНЗИРАНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ

НА ГЛ. АС. Д-Р СТИЛИЯН ИВАНОВ СТОЙЧЕВ, PhDr.

1. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 1 – МОНОГРАФИЯ, ПРЕДСТАВЕНА ЗА КОНКУРСА КАТО ХАБИЛИТАЦИОНЕН ТРУД:

ВГ: *БЪЛГАРСКИЯТ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЛАТИВ И ЧЕШКИЯТ ЕЗИК или ЗА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЛАТИВ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ ЧЕШКИ ЕЗИК.* София: СТИЛУЕТ, 2019. ISBN: 978-619-194-054-7.

През последните няколко десетилетия науката за българския език стигна до твърде важното заключение, че българската т.нар. деветчленна темпорална система, както традиционно е представяна в граматиките на българския език, не е нищо друго освен резултат от комбинацията на три самостоятелни глаголни морфологични категории – (1) на триграмемната морфологична категория **ВРЕМЕ** (с темпорално немаркирана грамема ПРЕЗЕНС и темпорално маркирани грамемите ПРЕТЕРИТ и ФУТУР), (2) на двуграмемната морфологична категория **ТАКСИС** (с таксисно немаркирана грамема **НЕРЕЛАТИВ** (АБСОЛЮТИВ) и таксисно маркирана грамема **РЕЛАТИВ**) и (3) на двуграмемната морфологична категория **ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО** (с резултативно немаркирана грамема **НЕРЕЗУЛТАТИВ** (АКЦИОНАЛ) и резултативно маркирана грамема **РЕЗУЛТАТИВ**).

Един от многото дължащи се на **езиковата асиметрия** между българския и чешкия език проблеми, на които се натъкват изучаващите чешки (пък и който и да било друг славянски) език българи, е предаването на семантичната характеристика *‘релативност’* на българските **релативни глаголни форми** при превод от български на чешки език. Всъщност с подобни затруднения се борят не само българите при освояването на чешкия език, но и чехите при освояването на българския език, когато, например, трябва да решат дали при превод от чешки на български език се налага да употребят **нерелативна** или **релативна глаголна форма**.

Съображения от подобно естество предопределиха и избора на темата на настоящата монография – **БЪЛГАРСКИЯТ РЕЛАТИВ И ЧЕШКИЯТ ЕЗИК**. Нейната разгърната формулировка в подзаглавието на монографията – „ЗА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЛАТИВ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ ЧЕШКИ ЕЗИК“ – всъщност препраща към *контрастивното изучаване* на съвременния български и съвременния чешки език, т.е. на *езиковата синхрония*. Явното ни предпочитание към съвременните състояния на българския и чешкия език може да бъде обяснено с желанието на един дългогодишен преподавател по съвременен чешки език резултатите от това изследване да намерят дори не

толкова строго теоретични, колкото по-скоро чисто практически, приложни измерения и аспекти в преподаването и изучаването на чешкия език като чужд, както и в практиката на превода от български на чешки език и обратно.

Предмет на изследването са проявите на **конкуренция между различни езикови средства** при изразяването на семата 'релативност' в българския и чешкия език, както и на **граматична асиметрия** между тях в това отношение.

Обекти на изследването са (а) българските ФИНИТНИ РЕЛАТИВНИ ГЛАГОЛНИ СЛОВОФОРМИ, т.е. словоформите на маркираната грамема РЕЛАТИВ на българската морфологична глаголна категория ТАКСИС в качеството ѝ на ядрено морфологично средство за изразяване на семата 'релативност', и (б) техните ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ в съвременния български и съвременния чешки език.

Целите, които настоящото изследване преследва, са (1) *синхронен анализ* на морфологичния РЕЛАТИВ в съвременния български език и (2) *установяване, синхронен анализ и класификация* на евентуални негови ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ в съвременния български език, но най-вече на неговите ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ в съвременния чешки език.

Така поставените цели предопределят и **задачите** на настоящото изследване. Те могат да бъдат формулирани по следния начин:

1. Паралелно проследяване и конфронтиране на проявите на **глаголна релативност** в изследваните два езика последователно и в трите езикови темпорални плана – **в плана на настоящето, в плана на бъдещето и в плана на миналото**.
2. Представяне на българската морфологична глаголна категория ТАКСИС, кратък обзор на осъзнаването на **глаголната релативност** и категорията ТАКСИС в историята на книжовния български език, определяне на мястото на категорията ТАКСИС в граматичната система на съвременния български език и опит да се отговори на въпроса дали или доколко съвременният чешки език познава категория от типа на българската категория ТАКСИС.
3. Паралелно проследяване и конфронтиране на българския РЕЛАТИВ в качеството му на маркирана грамема на морфологичната категория ТАКСИС и неговите евентуални български и най-вече чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ в рамките на останалите присъщи на българските глаголи категории.
4. Представяне на български емпиричен материал, показващ и други аспекти на **глаголната релативност** освен темпоралния с цел разграничаване на **глаголната релативност** от глаголната **темпоралност** и потвърждаване на тезата за *самостоятелен категориален характер на релативността* в съвременния български език.

Поставените цели и задачи в настоящото изследване обуславят и комплексния характер на използваната в него **методика**. Общо взето превес имат **аналитичните** по същество **методи**. Такива са, например, *семасиологичният метод, ономасиологичният метод, методът за морфеман анализ, методът за компонентен анализ и синхронният контрастивен метод*. Използват се, разбира се, и **синтетични** по същество **методи**, какъвто е, например, *методът за установяване на функционална еквивалентност*. При описанието на морфологичния РЕЛАТИВ в съвременния български език в синтагматичен

план се прилагат в комбинация и *семасиологичният метод*, и *ономасиологичният метод*, и *методът на морфемния анализ*, а в парадигматичен план и *методът на компонентния анализ*. При уточняването на чешките ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на българския морфологичен РЕЛАТИВ се използват *методи на корпусната контрастивна лингвистика* и *методът за установяване на чуждоезикова функционална еквивалентност*.

Анализираният емпиричен материал е ексцерпиран в по-голямата си част от включените в Паралелния корпус на Чешкия национален корпус паралелни български и чешки текстове. Емпиричният материал за релативните грамемии с много или сравнително висока фреквентност е ексцерпиран основно от включените в корпуса оригинални български текстове и техни чешки преводи. Що се отнася до релативните грамемии със сравнително или много ниска фреквентност, то съответният емпиричен материал е ексцерпиран най-вече от паралелни български и чешки преводни текстове. По изключение е използван и емпиричен материал от други източници – материал от учебници, масмедии, хора от непосредственото обкръжение, а също така и собствени примери; в подобни случаи чешкият превод е или на носител на чешкия език, или е консултиран с него.

В структурно отношение монографията съдържа освен задължителните за подобно научно съчинение компоненти като въведение, същинско изложение (тук в три раздела), заключение и библиография също така показалци и резюме.

Във **ВЪВЕДЕНИЕТО** на монографията веднага след въстъпителните думи и мотивировката за избора на темата на изследването (0.1) се уточняват неговият предмет и обекти (0.2), формулират се неговите цели и задачи (0.3), посочват се прилаганите в него методи (0.4), представят се в синтезиран вид неговата теоретична база и основен понятиен и терминологичен апарат (0.5), предоставя се информация и за източниците на ексцерпция на използвания в него емпиричен езиков материал (0.6) и се описва структурата на работата (0.7).

В **РАЗДЕЛ ПЪРВИ** на монографията – „**РЕЛАТИВНОСТТА в българския и чешкия език**“ – последователно в **плана на настоящето** (1.1.1), в **плана на бъдещето** (1.1.2) и в **плана на миналото** (1.1.3) се проследяват паралелно в типични за двата изследвани езика дискурсни условия и съответно се конфронтират проявите на **глаголна релативност** (*едновременност, следходност и предходност*).

В **РАЗДЕЛ ВТОРИ** на монографията – „**Морфологичната категория ТАКСИС в съвременния български и съвременния чешки език**“ – отначало (в 2.1) се представя българската морфологична глаголна категория **ТАКСИС** в *плана на съдържание* (2.1.1) и в *плана на изразяване* (2.1.2). Следва кратък обзор на осъзнаването на **глаголната релативност** и категорията **ТАКСИС** в историята на книжовния български език (2.1.3). Най-голямо внимание се обръща на взаимоотношенията на категорията **ТАКСИС** с останалите категории на българския глагол и на нейното място в граматичната система на съвременния български език (2.1.4). Накрая се прави опит за отговор на въпроса дали или доколко съвременният чешки език познава категорията **ТАКСИС** (2.2).

В **РАЗДЕЛ ТРЕТИ** на монографията – „**Българският РЕЛАТИВ и неговите чешки функционални еквиваленти**“ – се проследяват паралелно и съответно се конфронтират

различни словоформи на българския РЕЛАТИВ в качеството му на маркирана грамема на морфологичната категория ТАКСИС в едни или други дискурсни употреби и техните евентуални български и най-вече чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ. По обективни причини този раздел на монографията е най-обемен, поради което е разделен логически на единайсет глави (толкова на брой са според нас българските вербални категории с изключение на самата категория ТАКСИС). В тях последователно се разглеждат взаимоотношенията на маркираната таксисна грамема РЕЛАТИВ с грамемите на категориите АСПЕКТ (3.1), СТАТУС (3.2), ЧИСЛО (3.3), ЛИЦЕ (3.4), РОД (3.5), ВРЕМЕ (3.6), ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО (3.7), ЕВИДЕНЦИЯ НА ДЕЙСТВИЕТО (3.8), НАКЛОНЕНИЕ (3.9), ЗАЛОГ (3.10) и ВИД НА ИЗКАЗВАНЕТО (3.11). Анализират се български релативни глаголни словоформи в различни дискурсни употреби и се установяват техните чешки функционални еквиваленти, евентуално се предлагат и други допустими в съответния контекст български или чешки функционални еквиваленти.

В **ЗАКЛЮЧЕНИЕТО** на монографията (4) се обобщават основните резултати от проведеня синхронен контрастивен анализ на българския морфологичен РЕЛАТИВ и неговите чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ.

В **БИБЛИОГРАФИЯТА** се привеждат ползваните *източници* (5.1), *публикации на автора* в областта на глаголното словоизменение в българския и чешкия език (5.2) и *цитираната* в монографията *специализирана литература* (5.3). В частта **ПОКАЗАЛЦИ** са поместени няколко предметни (6.1) и именни (6.2) показалеца. И накрая основни моменти от проведеното изследване са представени във вид на **РЕЗЮМЕ** съответно на български (7.1), английски (7.2) и чешки език (7.3).

Резултатите от проведеното типологично ориентирано синхронно контрастивно изследване на **релативността** в системата на ВЕРБУМ ФИНИТУМ в съвременния български и в съвременния чешки език ни дават основание за следните **основни изводи**:

1. И двата изследвани езика притежават двучленна глаголна лексикално-граматична категория АСПЕКТ с маркиран член СВЪРШЕН ВИД (ПЕРФЕКТИВ) и немаркиран член НЕСВЪРШЕН ВИД (ИМПЕРФЕКТИВ). Ексерпираният паралелен емпиричен материал илюстрира преобладаваща *аспектуална симетрия*. Анализът на съответния български емпиричен материал показва, че категорията ТАКСИС като цяло и маркираната ѝ грамема РЕЛАТИВ в частност се комбинират без особени проблеми с лексикално-граматичната глаголна категория АСПЕКТ. Те разполагат с *общи словоформи* – и *релативни*, и *нерелативни (абсолютивни)* – както при *перфективните*, така и при *имперфективните глаголи*. Що се отнася до чешкия език, то разграждането на категорията ТАКСИС е засегнало и взаимоотношенията ѝ с категорията АСПЕКТ – за *релативни перфективни* и *имперфективни словоформи* би могло да се говори само при периферната книжовна модална грамема РЕЛАТИВЕН КОНДИЦИОНАЛ (т.нар. МИНАЛ КОНДИЦИОНАЛ), евентуално и при периферната архаична книжовна темпорална грамема РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ (АНТЕПРЕТЕРИТ или ПЛУСКВАМПЕРФЕКТ); всички останали глаголни грамеми са всъщност таксисно индиферентни.

2. И двата изследвани езика притежават двучленна глаголна морфологична категория **СТАТУС** с маркиран член **НЕГАТИВ** и немаркиран член **АФИРМАТИВ**. Екскерпираният паралелен емпиричен материал илюстрира преобладаваща *статусна симетрия*. Българската категория **ТАКСИС** като цяло и маркираната ѝ грамема **РЕЛАТИВ** в частност се комбинират съвсем свободно с категорията **СТАТУС**. Те разполагат с *общии словоформи* – и *релативни*, и *нерелативни (абсолютивни)* – в рамките както на грамемата **АФИРМАТИВ**, така и на грамемата **НЕГАТИВ**. Разбира се, в чешкия език и във връзка с категорията **СТАТУС** би могло да се говори за *релативни афирмативни* и *негативни словоформи* отново само при периферната книжовна грамема **РЕЛАТИВЕН КОНДИЦИОНАЛ**, евентуално и при периферната архаична книжовна грамема **РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ**; всички останали глаголни грамемии са таксисно индиферентни.

3. И двата изследвани езика притежават двучленна обща за имената и глаголите морфологична категория **ЧИСЛО** с маркиран член **ПЛУРАЛ** и немаркиран член **СИНГУЛАР**. Екскерпираният паралелен емпиричен материал илюстрира преобладаваща *нумеративна симетрия*. Българската категория **ТАКСИС** като цяло и маркираната ѝ грамема **РЕЛАТИВ** в частност се комбинират съвсем свободно с категорията **ЧИСЛО**. Те разполагат с *общии словоформи* – и *релативни*, и *нерелативни (абсолютивни)* – в рамките както на грамемата **СИНГУЛАР**, така и на грамемата **ПЛУРАЛ**. В чешкия език отново и във връзка с категорията **ЧИСЛО** би могло да се говори за *релативни сингуларни* и *плурални словоформи* само при периферните грамемии **РЕЛАТИВЕН КОНДИЦИОНАЛ** и **РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ**; всички останали глаголни грамемии са таксисно индиферентни.

4. И двата изследвани езика притежават тричленна глаголна морфологична категория **ЛИЦЕ** с маркирани грамемии **ПЪРВО ЛИЦЕ** и **ВТОРО ЛИЦЕ** и немаркирана грамема **ТРЕТО ЛИЦЕ**. Екскерпираният паралелен емпиричен материал илюстрира преобладаваща *персонална симетрия*. Българската категория **ТАКСИС** като цяло и маркираната ѝ грамема **РЕЛАТИВ** в частност се комбинират съвсем свободно с категорията **ЛИЦЕ**. Те разполагат с *общии словоформи* – и *релативни*, и *нерелативни (абсолютивни)* – в рамките както на маркираните персонални грамемии **ПЪРВО ЛИЦЕ** и **ВТОРО ЛИЦЕ**, така и на немаркираната грамема **ТРЕТО ЛИЦЕ**. Що се отнася до чешкия език, то и във връзка с категорията **ЛИЦЕ** би могло да се говори за *релативни първолични*, *второлични* и *третолични словоформи* само при периферните грамемии **РЕЛАТИВЕН КОНДИЦИОНАЛ** и **РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ**; всички останали глаголни грамемии са таксисно индиферентни.

5. И двата изследвани езика притежават тричленна обща за имената и глаголите морфологична категория **РОД** с грамемии **МЪЖКИ РОД**, **ЖЕНСКИ РОД** и **СРЕДЕН РОД**. В екскерпирания паралелен емпиричен материал са налице случаи на междуезикова *генерична симетрия* и *асиметрия*. В случаите с означаващи лица еквивалентни субстантиви в субектна позиция преобладава *генеричната симетрия*. При означаващи нелица еквивалентни субстантиви в субектна позиция се наблюдават случаи както на *генерична симетрия*, така и на *генерична асиметрия*. Българската категория **ТАКСИС** като цяло и маркираната ѝ грамема **РЕЛАТИВ** в частност се комбинират съвсем свободно с категорията **РОД**. Те разполагат с *общии словоформи* – и *релативни*, и *нерелативни (абсолютивни)* – в рамките и на трите родови

грамеми – грамемите МЪЖКИ РОД, ЖЕНСКИ РОД и СРЕДЕН РОД. Що се отнася до чешкия език, то – имайки предвид аналитичния характер на запазените периферни таксисно маркирани грамемии РЕЛАТИВЕН КОНДИЦИОНАЛ и РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ – можем да отбележим, че техните словоформи могат да бъдат съответно *мъжкородови* (при това и *одушевени*, и *неодушевени*), *женскородови* и *среднородови*, при това в рамките и на двете нумеративни грамемии.

6. И българският, и чешкият език познават глаголната морфологичната категория **ВРЕМЕ**. Според нас тя и в двата езика е тричленна – с грамемии ПРЕЗЕНС, ФУТУР и ПРЕТЕРИТ. Българските глаголни категории **ТАКСИС** и **ВРЕМЕ** се комбинират сравнително свободно и разполагат с *общии словоформи*. В рамките на таксисно немаркираната грамема АБСОЛЮТИВ категорията **ВРЕМЕ** е представена в пълен обем и трите темпорални грамемии – ПРЕТЕРИТ, ПРЕЗЕНС и ФУТУР – разполагат със собствени форми. В рамките на таксисно маркираната грамема РЕЛАТИВ категорията **ВРЕМЕ** обаче е редуцирана от тричленна на двучленна и със собствени форми разполагат само грамемите РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС и РЕЛАТИВЕН ФУТУР. Темпоралната грамема ПРЕТЕРИТ е таксисно немаркирана и този неин признак е системно обусловен. За разлика от българския език в чешкия език е налице дистанциране на категорията **ВРЕМЕ** от почти разградената и отстранена от езиковата система категория **ТАКСИС**. Грамемата РЕЛАТИВЕН ПРЕТЕРИТ отдавна е изместена от таксисно немаркирания си корелат – грамемата ПРЕТЕРИТ. В крайна сметка съвременният чешки език разполага с тричленна таксисно индиферентна категория **ВРЕМЕ**, чиито грамемии ПРЕТЕРИТ, ПРЕЗЕНС и ФУТУР могат да функционират не само като *базисни* (т.е. нерелативни, абсолютни), но при необходимост и като *релативни*. Регистрираните чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на българските грамемии РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС и РЕЛАТИВЕН ФУТУР в главните им, но особено красноречиво в системно обусловените им значения, категорично потвърждават наличието на значителна *граматична асиметрия* – при това не само формална, но и функционална – между българския и чешкия език конкретно в този сектор от граматичните им системи.

7. От двата изследвани езика само българският притежава глаголна морфологична категория **ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО**. Тя е двучленна – с маркиран член РЕЗУЛТАТИВ и немаркиран член НЕРЕЗУЛТАТИВ (АКЦИОНАЛ). Българските глаголни категории **ТАКСИС** и **ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО** се комбинират свободно и разполагат с *общии словоформи*. В рамките на категорията **ТАКСИС** категорията **ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО** е представена в пълен обем и двете ѝ грамемии НЕРЕЗУЛТАТИВ (АКЦИОНАЛ) и РЕЗУЛТАТИВ разполагат със собствени съответно *нерелативни (абсолютни)* и *релативни форми*. Обаче в рамките и на маркираната таксисна грамема РЕЛАТИВ, и на категорията **ВИД НА ДЕЙСТВИЕТО** като цяло категорията **ВРЕМЕ** е редуцирана от тричленна на двучленна. Със *собствени форми* в рамките на грамемите НЕРЕЗУЛТАТИВ (АКЦИОНАЛ) и РЕЗУЛТАТИВ разполагат само грамемите НЕРЕЛАТИВЕН (АБСОЛЮТИВЕН) ПРЕЗЕНС и НЕРЕЛАТИВЕН (АБСОЛЮТИВЕН) ФУТУР, от една страна, и РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС и РЕЛАТИВЕН ФУТУР, от друга страна. Темпорално маркираната грамема ПРЕТЕРИТ се оказва не само таксисно, но и резултативно немаркирана, т.е. индиферентна по отношение на семантичните признаци '*релативност*' и '*резултативност*'. На системно оформения и структурно хомогенен български морфологичен РЕЗУЛТАТИВ в

съвременния чешки език съответства също системно оформен, но структурно хетерогенен РЕЗУЛТАТИВ – евентуално и морфологичен, преди всичко обаче морфосинтактичен и синтактичен. В структурно-типологично отношение българският морфологичен РЕЗУЛТАТИВ се е оформил с помощта на ауксилиара *съм* като аналитичен агентивен и пациентивен РЕЗУЛТАТИВ около активните и съответно пасивните причастия. За разлика от него чешките РЕЗУЛТАТИВИ използват освен ауксилиара *být* ‘съм’ и ауксилиара *mít* ‘имам’, като вторият от тях е доста агресивен, особено в говоримия и в субстандартния език. Чешките РЕЗУЛТАТИВИ – и морфосинтактичният, и морфологичният – са пациентивни и посесивни, генерирани или в процес на генезис около пасивните причастия и/или около пасивните департиципиални адективи, докато синтактичният РЕЗУЛТАТИВ се е формирал около активните департиципиални адективи. С оглед на обстоятелството, че морфологичната категория ТАКСИС в чешкия език е в силно напреднал процес на разпад, не е никак странно, че сред чешките ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на българския РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВ – било то глаголни словоформи, било то глаголни синтактични конструкции – преобладават релативно употребените нерелативни грамеми; известно изключение в това отношение представлява РЕЛАТИВНИЯТ КОНДИЦИОНАЛ.

8. От двата изследвани езика само българският притежава глаголната морфологична категория **ЕВИДЕНЦИЯ НА ДЕЙСТВИЕТО**. По наше мнение тя е тричленна – с немаркирана грамема НЕЕВИДЕНЦИАЛ и маркирани грамеми СВИДЕТЕЛСКИ ЕВИДЕНЦИАЛ и ДИСТАНТЕН ЕВИДЕНЦИАЛ. Българските глаголни категории ТАКСИС и **ЕВИДЕНЦИЯ НА ДЕЙСТВИЕТО** се комбинират без каквито и да е проблеми и разполагат с *общии словоформи*. В чешкия език информацията за *засвидетелстваност* или *незасвидетелстваност* на *действието* или *неговия резултат от страна на субекта на изказването* е морфологично ирелевантна и най-често бива имплицирана от по-широкия контекст. Чешките ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на формите на българските грамеми СВИДЕТЕЛСКИ ЕВИДЕНЦИАЛ и ДИСТАНТЕН ЕВИДЕНЦИАЛ, които освен евиденциално са същевременно и таксисно маркирани, са всъщност както евиденциално, така и таксисно индиферентни. Поради това те са де факто едни и същи и често биват придружавани от релативни, а при необходимост и от евиденциални (най-вече дистантни) оператори. По отношение на **евиденциалността** ГРАМАТИЧНАТА АСИМЕТРИЯ между българския и чешкия език е **абсолютна**.

9. Според нас както съвременният български език, така и съвременният чешки език притежават триграмемна глаголна морфологична категория **НАКЛОНЕНИЕ**, в чиито рамки еквиполентно противопоставените помежду си субективномодални грамеми ИМПЕРАТИВ и КОНДИЦИОНАЛ влизат поотделно в привативна опозиция с обективномодалната грамема ИНДИКАТИВ. Българските глаголни категории ТАКСИС и **НАКЛОНЕНИЕ** се комбинират сравнително свободно и разполагат с редица *общии словоформи*. В рамките на таксисно немаркираната грамема НЕРЕЛАТИВ (АБСОЛЮТИВ) категорията **НАКЛОНЕНИЕ** е представена в пълен обем и трите модални грамеми ИНДИКАТИВ, ИМПЕРАТИВ и КОНДИЦИОНАЛ разполагат със *собствени форми*. С таксисно маркираната грамема РЕЛАТИВ обаче се комбинира съвсем свободно най-вече обективномодалната грамема ИНДИКАТИВ, сравнително по-комплицирана е ситуацията при субективномодалната грамема ИМПЕРАТИВ, докато

субективномодалната грамема КОНДИЦИОНАЛ (ако се абстрахираме от периферния български т.нар. СИНТЕТИЧЕН КОНДИЦИОНАЛ) се оказва де факто таксисно индиферентна. С известни отклонения чешките ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на формите на българските релативни модални грамемии обикновено също са форми на съответните модални грамемии. Те обаче често са придружавани от съответни релативни оператори, при формите на релативните резултативни модални грамемии – и от резултативни оператори, а при формите на евиденциалните (те са същевременно и релативни) модални грамемии – евентуално и от евиденциални (най-често дистантни) оператори.

10. Обща за българския и чешкия език глаголна морфологична категория е и категорията **ЗАЛОГ НА ГЛАГОЛА**. Според нас в нейните рамки и в двата езика влизат в привативна опозиция помежду си залогово маркираната грамема ПАСИВ и залогово немаркираната грамема НЕПАСИВ (АКТИВ). И в двата следени езика в рамките на залогово маркираната грамема ПАСИВ съществуват паралелно два типа *форми* – *партиципиалнопасивни* и *рефлексивнопасивни*. И едните, и другите са в едно или друго отношение парадигматично дефективни. Българските глаголни категории **ТАКСИС** и **ЗАЛОГ НА ГЛАГОЛА** се комбинират свободно и разполагат с *общии словоформи*. Техните чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ са често придружавани от съответни релативни, а при необходимост и от други видове оператори.

11. От двата изследвани езика само българският притежава глаголната морфологична категория **ВИД НА ИЗКАЗВАНЕТО**. Тя е двучленна – с маркирана грамема РЕНАРАТИВ и немаркирана грамема НЕРЕНАРАТИВ. В рамките на немаркираната грамема НЕРЕНАРАТИВ разполагат със собствени парадигми грамемите на всички останали български глаголни морфологични категории, докато в рамките на маркираната грамема РЕНАРАТИВ е налице *снемане на таксисната опозиция*. Макар и релативна от формална гледна точка, от семантична и функционална гледна точка грамемата РЕНАРАТИВ е по-скоро таксисно индиферентна и на практика функционира като корелат както на АБСОЛЮТИВНИЯ, така и на РЕЛАТИВНИЯ НЕРЕНАРАТИВ. Във втория случай – когато българските ренаративни форми са корелати на неренаративни (прякоизказни) релативни форми – техните чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ биват често придружавани и от различни релативни оператори. По принцип в чешкия език информацията за *непреизказване или преизказване на действието или неговия резултат от страна на субекта на изказването* е морфологично **ирелевантна** и обикновено бива имплицирана от цялостния контекст, евентуално бива експлицирана с помощта на структурно разнообразни изразни средства – т.нар. ренаративни оператори. Доколкото чешкият език не разполага със специална глаголна морфологична категория, аналогична на българската категория **ВИД НА ИЗКАЗВАНЕТО**, всички чешки ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на формите на двете нейни грамемии НЕРЕНАРАТИВ и РЕНАРАТИВ са ренаративно индиферентни и морфологично идентични. Обикновено обаче чешките ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ на българския РЕНАРАТИВ са в комбинация с различни ренаративни оператори, които при необходимост експлицират семата *‘ренаративност’* и които по обясними причини са доста по-многобройни и структурно разнотипни в сравнение с българските ренаративни оператори. По отношение на

ренаративността ГРАМАТИЧНАТА АСИМЕТРИЯ между българския и чешкия език е **абсолютна**.

Анализираният с оглед на **глаголната релативност** паралелен български и чешки езиков емпиричен материал освен всичко друго показва,

(1) че нито един от двата езика не разполага със специални морфологични средства за експлициране на **глаголна релативност** нито *за плана на настоящето*, нито *за плана на бъдещето* и че и двата езика прибъгват в подобни случаи до релативна употреба на съответните грамемии, които по принцип са релативно индиферентни;

(2) но че за разлика от чешкия език съвременният български език разполага *за плана на миналото*

(а) не само с релативно употребени грамемии на останалите глаголни категории в рамките на немаркираната грамема **НЕРЕЛАТИВ (АБСОЛЮТИВ)** на категорията **ТАКСИС**,

(б) но и със специални за целта грамемии на останалите глаголни категории в рамките на маркираната грамема **РЕЛАТИВ** на категорията **ТАКСИС**.

Прави впечатление **ГРАМАТИЧНАТА АСИМЕТРИЯ** между двата езика при експлициране на семата '*релативност*', изразяваща се в тоталното им разминаване по отношение на морфологичната категория **ТАКСИС**.

(1) В българския език глаголната морфологична категория **ТАКСИС** е добре развита **ядрена категория**, а в чешкия език е в силно отстъпление – в последен стадий на разграждане – и в най-добрия случай е **периферна категория**.

(2) Българските и чешките релативни грамемии са в **комплементарна дистрибуция**:

(а) В българския език категорията **ТАКСИСЪТ** е развита в рамките на модално немаркирания **ИНДИКАТИВ** и на модално маркирания **ИМПЕРАТИВ**, но не и на модално маркирания **КОНДИЦИОНАЛ**. В чешкия език ситуацията е абсолютно **асиметрична** – ако изобщо може да се говори за категория **ТАКСИС**, то в системата на **ВЕРБУМ ФИНИТУМ** тя е застъпена най-добре именно в рамките на **КОНДИЦИОНАЛА**.

(б) Българският **ПРЕТЕРИТ** е таксисно индиферентен, т.е. няма таксисен корелат, а в чешкия език сред темпоралните грамемии с таксисен корелат – макар в най-добрия случай силно книжен и поради това периферен – разполага единствено **ПРЕТЕРИТЪТ**.

(3) Поради напредналия разпад на глаголната морфологична категория **ТАКСИС** в съвременния чешки език **глаголната релативност** по принцип е пречупена през призмата на синтаксиса – релативно индиферентните финитни глаголни форми могат да експлицират **релативност** само в специални синтактични условия, т.е. те са само релативно употребени, а не специални релативни глаголни форми.

При анализа на различните словоформи на българския морфологичен **РЕЛАТИВ** имаме възможност многократно да се убедим, че установяването на евентуални техни вътрешноезикови (т.е. български) **ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ** предлага и добри идеи за търсене на структурно разнообразни еквиваленти и същевременно теоретично издържани решения при превод на въпросните словоформи на езици, които или никога не са разполагали с глаголна морфологична категория **ТАКСИС**, или са я изтласкали в

периферията на морфологичната си система и са на път да я изгубят (каквото по наше мнение е случаят с чешкият език), или пък вече окончателно са я изгубили.

EN: THE BULGARIAN RELATIVE AND THE CZECH LANGUAGE OR ON THE MODERN BULGARIAN MORPHOLOGICAL RELATIVE AND ITS FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN THE MODERN CZECH LANGUAGE. SOFIA: STILUET, 2019.

During the past decades the Bulgarian linguistics reached the important conclusion that the so called nine tense system, as is traditionally presented in Bulgarian grammar books, is nothing but a combination of the three separate morphological verbal categories – (1) the three-grammeme morphological category **TENSE** (with a temporally unmarked grammeme **PRESENCE** and temporally marked grammemes **PRETERIT** and **FUTUR**), (2) the bi-grammeme morphological category **TAXIS** (with a taxis-unmarked grammeme **NON-RELATIVE (ABSOLUTIVE)** and a taxis-marked grammeme **RELATIVE**) and (3) the bi-grammeme morphological category **TYPE OF THE ACTION** (with a resultative-unmarked grammeme **NON-RESULTATIVE (ACTIONAL)** and resultative-marked grammeme **RESULTATIVE**).

Among the many difficulties for Bulgarians who study Czech (or any other Slavic language) caused by the linguistic asymmetry between the Bulgarian and the Czech languages is the transmission of the semantic characteristic ‘*relativity*’ of Bulgarian **relative verb forms** in their translation from Bulgarian into Czech. Actually, not only Bulgarians studying Czech, but also Czechs who study Bulgarian face similar problems when, for instance, they should determine whether they should use a **nonrelative** or **relative verb form** in a translation.

Such considerations determined the subject of the present monography – **THE BULGARIAN RELATIVE FORM AND THE CZECH LANGUAGE**. In fact, the detailed subtitle of the monography – **ON THE MODERN BULGARIAN MORPHOLOGICAL RELATIVE FORM AND ITS FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN THE MODERN CZECH LANGUAGE** – refers to *contrastive study* of the modern Bulgarian and Czech languages, i.e. of *linguistic synchrony*. The obvious interest in the state of the modern Bulgarian and Czech languages may be explained by the author’s aspiration as a reputable teacher in modern Czech to achieve by this study not so much strictly theoretical, but rather purely practical and applicable results to be used in teaching and studying the Czech language as a foreign language, as well as in translations from Bulgarian into Czech and vice versa. Subject of the study are cases of **competition among** various **linguistic means** for expressing ‘*relativity*’ in Bulgarian and Czech, as well as the respective **grammatical asymmetry** between them.

The study focuses on: (a) Bulgarian **FINITE RELATIVE VERB FORMS**, i.e. word forms of the marked grammeme **RELATIVE** of the Bulgarian morphological verbal category **TAXIS**, in its capacity as a core morphological means of expressing the seme ‘*relativity*’, and (b) their **FUNCTIONAL EQUIVALENTS** in modern Bulgarian and modern Czech.

The **purposes** of the present study are: (1) *synchronic analysis* of the morphological **RELATIVE** in the modern Bulgarian language, and (2) *finding out, synchronic analysis and*

classification of its possible FUNCTIONAL EQUIVALENTS in the modern Bulgarian language, but mostly of its FUNCTIONAL EQUIVALENTS in the modern Czech language.

The above purposes predetermine the **tasks** of the study, namely:

1. Parallel review and contrastive analysis of the manifestations of verbal **relativity** in the two compared languages successively and in the three temporal planes – **present, future and past**.
2. Presenting the Bulgarian morphological verbal category **TAXIS**, making a summary of the manifestation of **verbal relativity** and the category **TAXIS** in the history of the literary Bulgarian language, determining the place of the category **TAXIS** in the current Bulgarian grammatical system and an attempt to answer the question of whether or to what extent the modern Czech language considers a category of such type, namely the Bulgarian category **TAXIS**.
3. Parallel review and contrastive analysis of the Bulgarian **RELATIVE** in its capacity as a marked grammeme of the morphological category **TAXIS** and its possible Bulgarian, and mostly Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS within the other typical Bulgarian verbal categories.
4. Presenting empirical material from the Bulgarian language showing other aspects of verb **relativity** besides the temporal aspect, for the purpose of distinguishing verb **relativity** from verb **temporality** and acknowledgement of *relativity* as an *individual category* in modern Bulgarian.

The purposes and tasks of the present study predetermine the complex character of the **methodology** applied herein - mostly, *analytical methods* prevail. For instance, such are: *the semantic method, the onomastic method, the method of morphemic analysis, the component analysis method, and the synchronic contrastive method*. Also, *synthetic methods* are used, for instance - *the method for establishment of functional equivalence*. For describing the morphological **RELATIVE** in the modern Bulgarian language in the syntagmatic plane, the three methods - *semantic, onomastic, and morphemic analysis* – are used in combination, and in the paradigmatic plane – *the method of component analysis* is used as well. For explaining the Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the Bulgarian morphological **RELATIVE**, the *corpus-based approach to contrastive linguistics and the method for establishment of foreign language functional equivalence* are used.

The analysed empirical material is mostly excerpted from parallel Bulgarian and Czech texts included in the Parallel corpus of the Czech national corpus. The empirical material regarding relative grammemes with very high or relatively high frequency is excerpted mainly from the original Bulgarian texts included in the corpus and their Czech translations. As regards relative grammemes with relatively high or very high frequency, the relevant empirical material is excerpted mostly from parallel Bulgarian and translated Czech texts. As an exception, empirical material from other sources is also used, namely: textbooks, mass media, everyday life of people, as well as particular examples; in such cases, the Czech translation is either made or is consulted by a Czech speaker.

The structure of the present monography comprises not only the mandatory components of such scientific study, namely - introduction, main body (consisting of three sections), conclusion, and bibliography, but also indexes and summary.

In the **INTRODUCTION**, immediately after the introductory words and the reasoning of the choice of the topic (0.1), the subject and focus of the study are specified (0.2), its purposes and tasks are formulated (0.3), the methods applied are specified (0.4), its theoretical basis, the key

concepts and terminology are presented (0.5), information about the sources of the empirical linguistic material used in the study is provided (0.6), and the monography structure is described (0.7).

SECTION I of the monography – *‘Relativity in the Bulgarian and the Czech languages’* – presents a parallel survey in typical discourse conditions for both compared languages, and respectively a juxtaposition of the manifestations of **verb relativity** (*simultaneity, posteriority and antecedence*) successively **in the presence plane** (1.1.1), **in the future plane** (1.1.2), and **in the past plane** (1.1.3).

In **SECTION II** – *‘The Morphological Category TAXIS in the Modern Bulgarian and Modern Czech Languages’* – first, (in 2.1) the Bulgarian morphological verbal category **TAXIS** is presented *with respect to content* (2.1.1) and *with respect to expression* (2.1.2), followed by a brief summary of the realisation of **verb relativity** and the category **TAXIS** in the history of the literary Bulgarian language (2.1.3). The main focus is put on the interrelations of the category **TAXIS** with the other categories of the Bulgarian verb and its place in the grammatical system of the modern Bulgarian language (2.1.4). Finally, an attempt is made to answer the question of whether or to what extent the modern Czech language is familiar with the category **TAXIS** (2.2).

In **SECTION III** – *‘The Bulgarian Relative and its Czech functional equivalents’* – various word forms of the Bulgarian **RELATIVE** in its capacity as a marked grammeme of the morphological category **TAXIS** are juxtaposed and respectively contrasted in particular discourses and their possible Bulgarian and mostly Czech **FUNCTIONAL EQUIVALENTS**. That section of the monography is quite large, and it is logically divided in eleven chapters (in our opinion, that is the number of Bulgarian verbal categories, except for the category **TAXIS** itself), which examine the interrelations of the marked-Taxis grammeme **RELATIVE** with the grammemes of the categories **ASPECT** (3.1), **STATUS** (3.2), **NUMBER** (3.3), **PERSON** (3.4), **GENDER** (3.5), **TENSE** (3.6), **TYPE OF THE ACTIVITY** (3.7), **EVIDENTIALITY OF THE ACTIVITY** (3.8), **GRAMMATICAL MOOD** (3.9), **VOICE** (3.10), and **TYPE OF STATEMENT** (3.11). The use of Bulgarian relative verb forms in various discourses is analysed, their Czech functional equivalents are established, and other Bulgarian and Czech functional equivalents admissible in the particular context also presented.

The **CONCLUSION** (4) presents a summary of the main results of the conducted synchronic contrastive analysis of the Bulgarian morphological **RELATIVE** and its Czech **FUNCTIONAL EQUIVALENTS**.

The **BIBLIOGRAPHY** specifies the sources used (5.1), *the author’s publications* in the area of verb form changes in the Bulgarian and Czech languages (5.2), as well as the *specialized literature quoted* in the monography (5.3). The **INDEXES** section contains a few indexes of subject matters (6.1) and terms (6.2). And last, the key points of the conducted study are presented in the form of **SUMMARY**, respectively in Bulgarian (7.1), in English (7.2), and in Czech (7.3).

The results of the typologically oriented synchronic contrastive analysis of **relativity** in the **VERBUM FINITUM** system in the modern Bulgarian and modern Czech languages led us to the following **main conclusions**:

1. Both compared languages have a binary lexical-grammatical verbal category **ASPECT** with a marked form of the **COMPLETE TYPE (PERFECTIVE)** and an unmarked form of the **NON-COMPLETE**

TYPE (IMPERFECTIVE). The excerpted parallel empirical material illustrates a prevailing *aspectual symmetry*. The analysis of the respective empirical material in Bulgarian shows that the category **TAXIS** as a whole and its marked grammeme **RELATIVE** in particular are naturally combined with the lexical grammatical verbal category **ASPECT**. They have *common word forms* – *relative* and *non-relative (absolute)* – of both *perfective* and *imperfective verbs*. As regards the Czech language, the dissolution of the category **TAXIS** has affected its interrelations with the category **ASPECT** – *relative perfective* and *imperfective word forms* could be referred to only with respect to the peripheral literary modal grammeme **RELATIVE CONDITIONAL** (the so called **PAST CONDITIONAL**) and possibly the peripheral archaic literary temporal grammeme **RELATIVE PRETERIT** (**ANTE PRAETERITUM** or **PLUSQUAMPERFEKT**); all other verb grammemes are in fact **Taxis-indifferent**.

2. Both compared languages have a binary morphological verbal category **STATUS** with a marked form **NEGATIVE** and an unmarked form **AFFIRMATIVE**. The excerpted parallel empirical material illustrates a prevailing *Status symmetry*. The Bulgarian category **TAXIS** as a whole and its marked grammeme **RELATIVE** in particular are quite freely combined with the category **STATUS**. They have *common word forms* – both *relative* and *non-relative (absolute)* – both within the **AFFIRMATIVE** grammeme and the **NEGATIVE** grammeme. Of course, in the Czech language, with regard to the category **STATUS**, *relative affirmative and negative word forms* could be referred to only with respect to the peripheral literary grammeme **RELATIVE CONDITIONAL** and possibly the peripheral archaic literary grammeme **RELATIVE PRETERIT**; all other verb grammemes are **Taxis-indifferent**.

3. Both compared languages have a binary morphological category **NUMBER** - common for nouns, adjectives and verbs, with a marked form **PLURAL** and an unmarked form **SINGULAR**. The excerpted parallel empirical material illustrates a prevailing *Number symmetry*. The Bulgarian category **TAXIS** as a whole and its marked grammeme **RELATIVE** in particular are quite freely combined with the category **NUMBER**. They have *common word forms* – both *relative* and *non-relative (absolute)* – both within the **SINGULAR** grammeme and the **PLURAL** grammeme. In the Czech language as well, with regard to the category **NUMBER**, *relative singular and plural word forms* could be referred to only with respect to the peripheral grammemes **RELATIVE CONDITIONAL** and **RELATIVE PRETERIT**; all other verb grammemes are **Taxis-indifferent**.

4. Both compared languages have a trilateral morphological verbal category **PERSON**, with marked grammemes for **FIRST PERSON** and **SECOND PERSON**, and an unmarked grammeme for **THIRD PERSON**. The excerpted parallel empirical material illustrates a prevailing *Person symmetry*. The Bulgarian category **TAXIS** as a whole and its marked grammeme **RELATIVE** in particular are quite freely combined with the category **PERSON**. They have *common word forms* – both *relative* and *non-relative (absolute)* – both within the marked-person grammemes for **FIRST PERSON** and **SECOND PERSON**, and within the unmarked grammeme for **THIRD PERSON**. In the Czech language, with regard to the category **PERSON**, *relative first-person, second-person and third-person word forms* could be referred to only with respect to the peripheral grammemes **RELATIVE CONDITIONAL** and **RELATIVE PRETERIT**; all other verb grammemes are **Taxis-indifferent**.

5. Both compared languages have a tripartite morphological category **GENDER** – common for nouns, adjectives and verbs – with grammemes for **MASCULINE**, **FEMININE**, and **NEUTER**. The

excerpted parallel empirical material shows cases of interlingual *generic symmetry and asymmetry*. Both *generic symmetry* and *generic asymmetry* are observed in equivalent non-person substantives in a subject position. The Bulgarian category **TAXIS** as a whole and its marked grammeme **RELATIVE** in particular are quite freely combined with the category **GENDER**. They have common *word forms* – both *relative* and *non-relative (absolute)* – within the three gender grammemes: MASCULINE, FEMININE and NEUTER gender grammemes. In the Czech language, taking account of the analytical nature of the preserved peripheral Taxis-marked grammemes **RELATIVE CONDITIONAL** and **RELATIVE PRETERIT**, their word forms may be respectively for the *masculine (personified or non-personified)*, *feminine*, and *neuter gender*, and within the two Number grammemes.

6. Both Bulgarian and Czech include the morphological verbal category **TENSE**. In our opinion, that category is tripartite in both languages – with grammemes **PRESENTENCE**, **FUTURE** and **PRETERIT**. The Bulgarian verbal categories **TAXIS** and **TENSE** are relatively freely combined and have their *common word forms*. Within the Taxis-unmarked grammeme **ABSOLUTIVE**, the category **TENSE** is presented to a full extent, and the three temporal grammemes – **PRETERIT**, **PRESENTENCE** and **FUTUR** – have their own forms. Within the Taxis-marked grammeme **RELATIVE**, however, the category **TENSE** is reduced from tripartite to binary, and only the grammemes **RELATIVE PRESENTENCE** and **RELATIVE FUTUR** have their particular forms. The temporal grammeme **PRETERIT** is Taxis-unmarked, and that is systematically predetermined. In contrast to Bulgarian, in the Czech language the category **TENSE** is distancing from the almost dissolved and removed from the language system category **TAXIS**. The grammeme **RELATIVE PRETERIT** was long ago replaced by its Taxis-unmarked correlate – the grammeme **PRETERIT**. Ultimately, the modern Czech language has a tripartite Taxis-indifferent category **TENSE**, and its grammemes **PRETERIT**, **PRESENTENCE** and **FUTUR** may function not only as *basic* (i.e. non-relative, absolute), but also as *relative*, where necessary. The established Czech **FUNCTIONAL EQUIVALENTS** of the Bulgarian grammemes **RELATIVE PRESENTENCE** and **RELATIVE FUTUR** in their main meanings, but most clearly in their systematically predetermined meanings, show a substantial *grammatical asymmetry* – both formal and functional – between the Bulgarian and Czech languages, particularly in this sector of their grammatical systems.

7. Of both compared languages it is only the Bulgarian one that has the morphological verbal category **TYPE OF THE ACTIVITY**. It is binary – with a marked form **RESULTATIVE** and an unmarked form **NON-RESULTATIVE (ACTIONAL)**. The Bulgarian verbal categories **TAXIS** and **TYPE OF THE ACTIVITY** are freely combined and have common *word forms*. Within the category **TAXIS**, the category **TYPE OF THE ACTIVITY** is represented to a full extent, and its grammemes **NON-RESULTATIVE (ACTIONAL)** and **RESULTATIVE** respectively have their own *non-relative (absolute) and relative forms*. However, both within the marked-Taxis grammeme **RELATIVE** and the category **TYPE OF THE ACTIVITY** as a whole, the category **TENSE** is reduced from tripartite to binary. Within the grammemes **NON-RESULTATIVE (ACTIONAL)** and **RESULTATIVE**, only the grammemes **NON-RELATIVE (ABSOLUTE) PRESENTENCE** and **NON-RELATIVE (ABSOLUTE) FUTUR**, on the one hand, and **RELATIVE PRESENTENCE** and **RELATIVE FUTUR**, on the other hand, have their *own forms*. The temporally marked grammeme **PRETERIT** is unmarked with respect to Taxis and Resultative, i.e. it is indifferent with respect to the semantic features ‘*relativity*’ and ‘*resultativeness*’. The

systematical and structurally homogeneous Bulgarian morphological RESULTATIVE has its corresponding systematical, but structurally heterogeneous RESULTATIVE in the modern Czech language – possibly morphological, but mostly morphosyntactic and syntactic. In structural and typological terms, the Bulgarian morphological RESULTATIVE has been formed by means of the auxiliary *be* as an analytical agentive and patient RESULTATIVE around the active and respectively passive participles. In contrast, the Czech RESULTATIVES use not only the auxiliary *být* ‘be’, but also the auxiliary *mít* ‘have’, the latter being quite aggressive, especially in the spoken and substandard language. Czech RESULTATIVES – both morphosyntactic and morphological – are patient and possessive, generated or in a process of generation around passive participles and/or around passive participle-derived adjectives, while the syntactic RESULTATIVE is formed around active participle-derived adjectives. Considering the fact that the morphological category TAXIS in the Czech language is in a process of dissolution, it is not so strange that among the Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the Bulgarian RELATIVE RESULTATIVE – whether verb forms, or syntactic verbal constructions – the relative use of non-relative grammemes prevails. An exception in this respect is the RELATIVE CONDITIONAL.

8. Of both compared languages it is only the Bulgarian one that has the morphological verbal category **EVIDENTIALITY OF THE ACTIVITY**. In our opinion, it is tripartite – with an unmarked grammeme NON-EVIDENTIAL and marked grammemes WITNESS EVIDENTIAL and DISTANT EVIDENTIAL. The Bulgarian verbal categories TAXIS and **EVIDENTIALITY OF THE ACTIVITY** are smoothly combined and have *common word forms*. In the Czech language, the information regarding *the speaker’s witnessing or non-witnessing the activity or its result* is morphologically irrelevant and is mostly inferred from the context. The Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the Bulgarian grammeme forms WITNESS EVIDENTIAL and DISTANT EVIDENTIAL, which are marked not only with respect to **EVIDENTIALITY**, but also with respect to **TAXIS**, are in fact indifferent to **EVIDENTIALITY** and **TAXIS**. So, they are de facto the same and are often accompanied by relative, and where necessary – by evidential (mostly distant) operators. With respect to **evidentiality**, the GRAMMATICAL ASYMMETRY between the Bulgarian and the Czech language is **absolute**.

9. We find that both the modern Bulgarian and the modern Czech languages have the three-grammeme morphological verbal category **GRAMMATICAL MOOD**. Within the category **GRAMMATICAL MOOD**, the equipollently and mutually opposed subjective modal grammemes IMPERATIVE and CONDITIONAL separately enter into a privative opposition with the objective modal grammeme INDICATIVE. The Bulgarian verbal categories TAXIS and **GRAMMATICAL MOOD** are combined relatively freely and have a number of *common word forms*. Within the Taxis-unmarked grammeme NON-RELATIVE (ABSOLUTE), the category **GRAMMATICAL MOOD** is represented to a full extent, and the three modal grammemes INDICATIVE, IMPERATIVE and CONDITIONAL have their *own forms*. It is mainly the objective modal grammeme INDICATIVE that is quite freely combined with the Taxis-marked grammeme RELATIVE. It is more complicated, however, with the subjective modal grammeme IMPERATIVE, while the subjective modal grammeme CONDITIONAL (if we disregard the peripheral Bulgarian SYNTHETIC CONDITIONAL) de facto proves to be Taxis-indifferent. With some deviations, the Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the forms of Bulgarian relative modal grammemes are usually also forms of the respective modal grammemes. However,

they are often accompanied by respective relative operators, in the forms of relative resultative modal grammemes – also by resultative operators, and in the forms of evidential (which are also relative) modal grammemes – possibly by evidential (mostly distant) operators as well.

10. Another common morphological verbal category existing in both the Czech and the Bulgarian languages is the category **VOICE OF THE VERB**. In our opinion, within that category in both languages the voice-marked grammeme PASSIVE and the voice-unmarked grammeme NON-PASSIVE (ACTIVE) enter into a mutual privative opposition. In both compared languages, two types of *forms* exist within the voice-marked grammeme PASSIVE – *participle passives and reflective passives*. Both are in one or another aspect paradigmatically defective. The Bulgarian verbal categories **TAXIS** and **VOICE OF THE VERB** are freely combined and have their *common word forms*. Their Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS are often accompanied by respective relative operators, and where necessary – by other types of operators as well.

11. Of both compared languages, it is only the Bulgarian one that has the morphological verbal category **TYPE OF STATEMENT**. That category is binary – with a marked grammeme RENARRATIVE and an unmarked grammeme NON-RENARRATIVE. Within the unmarked grammeme NON-RENARRATIVE, the grammemes of all the other Bulgarian morphological verbal categories have their own paradigms, while within the marked grammeme RENARRATIVE *the Taxis opposition is being dissolved*. Though relative from a formal point of view, the grammeme RENARRATIVE is rather Taxis-indifferent from a semantic and functional point of view, and practically it functions as a correlate to both the ABSOLUTIVE and the RELATIVE NON-RENARRATIVE. In the latter case, where the Bulgarian renarrative forms are correlates to non-renarrative (direct speech) relative forms – their Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS are often accompanied by various relative operators. In the Czech language in general, the information regarding *the speaker's renarrative or non-renarrative of the activity or its result* is morphologically **irrelevant**; it is usually inferred from the entire context and could be explicated by structurally diverse means of expression – the so called renarrative operators. As far as the Czech language has no special morphological verbal category analogical to the Bulgarian category **TYPE OF STATEMENT**, all Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the forms of its two grammemes NON-RENARRATIVE and RENARRATIVE are renarrative-indifferent and morphologically identical. Usually, however, the Czech FUNCTIONAL EQUIVALENTS of the Bulgarian RENARRATIVE are in combination with various renarrative operators, which, where necessary, explicate the same '*renarrativity*' and for obvious reasons are quite more numerous and structurally diverse compared to the Bulgarian renarrative operators. As regards **renarrativity**, there is **absolute** GRAMMATICAL ASYMMETRY between the Bulgarian and the Czech languages.

The Bulgarian and Czech empirical materials analysed in parallel with regard to **verbal relativity**, inter alia, show that:

(1) neither language has special morphological means for explicating **verbal relativity** for *the present plane and for the future plane*; both languages in such cases make a relative use of the respective grammemes, which are generally relative-indifferent;

(2) in contrast to Czech, the modern Bulgarian language has at its disposal *for the past plane*:

- (a) not only relatively used grammemes of the other verbal categories within the unmarked grammeme NON-RELATIVE (ABSOLUTE) of the category **TAXIS**,
(b) but also special grammemes of the other verbal categories within the marked grammeme RELATIVE of the category **TAXIS**.

We should note that the **GRAMMATICAL ASYMMETRY** between the two compared languages upon explicating the seme 'relativity' is contained in their total discrepancy with respect to the morphological category **TAXIS**.

(1) The morphological verbal category **TAXIS** is a well-developed **core category** in the Bulgarian language, but in the Czech language it is at the last stage of dissolution, being not more than a **peripheral category**.

(2) The Bulgarian and Czech relative grammemes are in **complementary distribution**:

(a) In the Bulgarian language, the category **TAXIS** is developed within the modal-unmarked INDICATIVE and the modal-marked IMPERATIVE, but not within the modal-marked CONDITIONAL. It is absolutely **asymmetrical** in the Czech language – if we could speak of **TAXIS** as a category at all, in the system of VERBUM FINITUM it is best expressed within the CONDITIONAL.

(b) The Bulgarian PRETERIT is Taxis-indifferent, i.e. it has no Taxis correlate. In the Czech language, among the temporal grammemes with a Taxis correlate it is only the PRETERIT that has a Taxis correlate, though too literary, and therefore – peripheral.

(3) Due to the serious process of dissolution of the morphological verbal category **TAXIS** in the modern Czech language, **verbal relativity** as a whole is viewed through the prism of syntax: the relative-indifferent finite verb forms may explicate **relativity** only in special syntactic conditions, i.e. they are only relatively used verb forms, but not special relative verb forms.

When analysing the various word forms of the Bulgarian morphological **RELATIVE**, we found that the establishment of their possible intralingual (i.e. Bulgarian) **FUNCTIONAL EQUIVALENTS** gives good ideas for searching structurally diverse equivalents and at the same time making theoretically reasonable choice when translating the respective word forms into languages which either have never had a morphological verbal category **TAXIS**, or have pushed it in the periphery of their morphological system and are about to lose it (which we consider is the case with the Czech language), or have already entirely lost it.

2. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 2 – МОНОГРАФИЯ, ПУБЛИКУВАНА НА БАЗАТА НА ЗАЩИТЕН ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“:

ВГ: *БЪЛГАРСКИЯТ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЗУЛТАТИВ И ЧЕШКИЯТ ЕЗИК ИЛИ ЗА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЗУЛТАТИВ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ ЧЕШКИ ЕЗИК.* София: СТИЛУЕТ, 2019. ISBN: 978-619-194-053-0.

В структурно отношение публикацията тя съдържа задължителните за едно научно съчинение *увод, същинско изложение, заключение и библиография*, както и *резюме* на английски, руски и чешки език.

След въстъпителните думи и мотивировката за избора на темата на изследването (0.1) в увода се уточняват неговият обект и предмет (0.2), неговите цели и задачи (0.3), използваните в него методи (0.4), неговата структура (0.5), както и източниците на ексцерпция на анализирания в него езиков материал (0.6).

В принципно важната в теоретичен план глава първа „**ИЗХОДНИ ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ, ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНИ**“ е представена в синтезиран вид теоретичната база на изследването, а именно: структурната лингвистика (1.1), пражкият функционален структурализъм (1.2.), морфологията и теорията за морфологичните категории (1.3), граматиката и теорията за граматикализацията (1.4), функционалната граматика и теорията за полето (1.5), контрастивната лингвистика (1.6), транслатологията (1.7) и типологията (1.8). Сред тях особено важни са функционалният подход на пражките структуралисти, формулираният от С. О. Карцевски принцип за асиметричния дуализъм на езиковия знак, принципът на А. И. Смирницки за комбинирането на грамемните маркери, функционалната граматика и теорията за полето на А. В. Бондарко, концепцията на И. Куцаров за българската глаголна система, формулираният от А. Людсканов принцип на функционалните еквиваленти и предложено от А. Данчев ветрило на функционалните еквиваленти.

Същинското изложение започва в действителност с глава втора „**МОРФОЛОГИЧНИЯТ РЕЗУЛТАТИВ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**“, посветена на първия от обектите на изследването – съвременния български **морфологичен резултатив**. След синтезирания преглед на отнасящите се за резултатива научни възгледи в историята на българистката (2.1) последователно се изгражда концепцията на дисертанта за същността на морфологичния резултатив като маркирана грамема **резултатив** на двуграемната глаголна морфологична категория **вид на действието** и за неговото място в граматичната система на съвременния български език (2.2) и в синтагматичен (2.2.1), и в парадигматичен план (2.2.2.), а също така и за неговото място във функционално-семантичното микрополе на **резултативността** в съвременния български език. Непосредствено след това се предлага проектомодел на българското резултативно функционално-семантично микрополе (2.3) и обобщение на основните изводи от проведенния лингвистичен анализ на българския морфологичен резултатив (2.4).

Глава трета „**ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ НА БЪЛГАРСКИЯ МОРФОЛОГИЧЕН ИНДИКАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВ В СЪВРЕМЕННИЯ ЧЕШКИ ЕЗИК**“ е посветена на втория обект на изследването – чешките **функционални еквиваленти** на българския **морфологичен индикативен резултатив**. В нея първо постепенно се въвеждат установени с помощта на някои методи на корпусната лингвистика и на метода за установяване на преводна еквивалентност различни чешки функционални еквиваленти на българския морфологичен активен (3.1) и пасивен (3.2) резултатив. Паралелно с това се съставят т.нар. **функционалноеквивалентни ветрила** на установените чешки функционални еквиваленти на българския морфологичен резултатив. Следва кратък преглед на отнасящите се за резултатива научни възгледи в историята на бохемистката (3.3.1), след което се представя становището на автора относно същността на съвременния чешки морфологичен / морфосинтактичен **резултатив** (т.нар. *новочешки перфект* и *категория на резултативното*

състояние) и за неговото място в граматичната система на съвременния чешки език (3.3.2). Предлага се и проектомодел на функционално-семантичното микрополе на резултативността в съвременния чешки език (3.3), както и обобщение на резултатите от проведения синхронен контрастивен анализ на множество български както активни, така и пасивни индикативни резултативни словоформи и техните чешки функционални еквиваленти (3.4).

Заключението съдържа оценка на изпълнението на поставените пред изследването задачи и степента на постигане на преследваните в него цели (4.1), обобщение на основните изводи от проведения типологично ориентиран синхронен контрастивен анализ на функционално-семантичните микрополета на резултативността в двата съпоставяни езика (4.2), преглед на елементите на личен научен принос на автора (4.3), преценка за приложимостта на постигнатите резултати и съображения за перспективите на по-нататъшното развитие на научните проучвания в изследваната езикова област (4.4).

Проведеният типологично ориентиран синхронен контрастивен анализ на **функционално-семантичните микрополета на резултативността** в съвременния български и в съвременния чешки език насочва към следните основни изводи:

1. За разлика от съвременния български език, който притежава ясно оформено моноцентрично функционално-семантично микрополе на резултативността с микроядро грамемата **резултатив**, т.е. със системно изграден ядрен морфологичен резултатив, присъщ по принцип на всички глаголи, съвременният чешки език разполага с полицентрично функционално-семантично микрополе на резултативността с относително компактна структура и с поне три, при това очевидно неравносложно оформени микроядра – (б) с по-добре развито морфосинтактично микроядро, изградено от по-високофреквентните морфосинтактични пасивни партиципиални или пасивни департиципиални адекватни резултативи и в непосивен, и в посивен вариант, (б) с морфологично микроядро в зародиш (ако – разбира се – приемем доста понискофреквентния инконгруентен пасивен партиципиален резултатив за морфологизиран), засягащи като цяло обектните глаголи, но сред тях най-вече транзитивите, и (в) с по-слабо развито синтактично микроядро, изградено от конструкции на глаголите *být* ‘съм’ и *mít* ‘имам’ с неособено продуктивните активни департиципиални адективи.
2. Както съвременният български език, така и съвременният чешки език разполагат с **резултативна периферия** от редица в различна степен функционално натоварени **морфологични, синтактични и лексикални резултативи** (обикновено секундарни, но нерядко и примарни). Във връзка с това може да се отбележи, че немалко от установените български и чешки периферни резултативи са типологично и структурно идентични и че чешката резултативна периферия е структурно по-богата от българската, особено по отношение на синтактичните периферни резултативи.
3. Ако в крайна сметка съвременният български език е с ясно оформено моноцентрично функционално-семантично макрополе на резултативността с макроядро глаголната морфологична категория **вид на действието**, обхващаща в сферата на актива на

практика цялата глаголна лексика, а в сферата на пасива предимно обектните (а сред тях особено транзитивните) глаголи, то съвременният чешки език разполага с полицентрично функционално-семантично макрополе на резултативността с основно макроядро намиращата се в динамика глаголна морфосинтактична категория **резултативно състояние**, обхващаща обаче само част от глаголната лексика – обектните (а сред тях особено транзитивните) глаголи.

4. В структурно-типологично отношение при граматичните (морфологичните, морфосинтактичните и синтактичните) резултативи може да бъде констатирано, че докато българският език отдава явно предпочитание на аналитичните словоформи и синтактичните конструкции с глагола *съм*, то чешкият език използва за същите цели както глагола *být* ‘съм’, така и глагола *mít* ‘имам’ (при което вторият от тях е доста агресивен особено в говоримия и в субстандартния език).
5. Отново в структурно-типологично отношение двата съпоставяни езика се различават и по това, че ако българският морфологичен резултатив се е оформил като аналитичен агентивен или пациентивен резултатив около активните и съответно пасивните партиципиуми, то чешките резултативи (наричани от нас морфосинтактичен и евентуално морфологичен резултатив) са пациентивни и посесивни и са генерирани или все още в процес на генезис около пасивните партиципиуми и/или около пасивните департиципиални адективи.

Двете моделирани функционално-семантични микрополета на резултативността са убедителен пример за проява не само на българо-чешката **междуетникова асиметрия**, но и на **междуетниковата асиметрия** изобщо. Поради тази причина направените изводи и установените функционалноеквивалентни зависимости, макар и засягащи един частен случай, биха могли да бъдат интересни и за теорията, и за практиката както на чуждоезиковото обучение, така и на превода.

В поместената в края на публикацията библиография се посочват източниците на ексцерпция (6.1), цитираната научна литература (6.2) и някои публикации на автора по темата (6.3).

EN: THE BULGARIAN RESULTATIVE AND THE CZECH LANGUAGE OR ON THE MODERN BULGARIAN MORPHOLOGICAL RESULTATIVE AND ITS FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN THE MODERN CZECH LANGUAGE. SOFIA: STILUET, 2019.

The publication is structured according to the requirements of the genre and contains the obligatory *introduction*, *main body*, *conclusion* and *bibliography* as well as a summary in English, Russian and Czech.

After the initial words including discussion of the choice of topic (0.1), the introduction formulates the object and topic of the study (0.2), its goals and tasks (0.2), the methods used (0.4), its structure (0.5), and the sources from which the analysed language material is excerpted (0.6).

The methodologically important first chapter „**THEORETICAL PREMISES, BASIC CONCEPTS AND TERMINOLOGY**“ sets out the theoretical foundations of the research which include: structural

linguistics (1.1), Prague functionalism (1.2.), grammar and the theory of grammaticalization (1.3), morphology and the theory of morphological categories (1.4), functional grammar and field theory (1.5), contrastive linguistics (1.6), translation studies (1.7), and typology (1.8). Especially important among these are the functional approach of the Prague structuralists, S. J. Karcevskij's principle of the asymmetric dualism of the linguistic sign, A. I. Smirnitsky's ideas on combining grammeme markers, A. V. Bondarko's functional grammar and field theory, I. Kutsarov's views on the Bulgarian verb system, A. Lyudskanov's principle of functional equivalents and A. Danchev's „fan of functional equivalents“.

The exposition proper starts with chapter two entitled „*THE MORPHOLOGICAL RESULTATIVE IN PRESENT-DAY BULGARIAN*“ which deals with the first of the two objects of study of the work. After a presentation and discussion of the views on the Bulgarian resultative in the literature (2.1) the author develops his own theory on the nature of the morphological resultative as the marked **resultative** grammeme of the binary verbal morphological category **type of the activity** and its place in the grammatical system of Present-day Bulgarian (2.2), both in syntagmatics (2.2.1) and in paradigmatics (2.2.2.), as well as within the functional-semantic microfield of resultativeness. A draft model of the Bulgarian resultative functional-semantic microfield (2.3) is offered immediately after that, followed by a summary of the main results of the linguistic analysis of the Bulgarian morphological resultative carried out by the author (2.4).

Chapter three „*PRESENT-DAY CZECH FUNCTIONAL EQUIVALENTS OF THE BULGARIAN MORPHOLOGICAL INDICATIVE RESULTATIVE*“ deals with the work's second object of study – the Czech functional equivalents of the Bulgarian morphological indicative resultative. It first gradually introduces the various Czech functional equivalents of the Bulgarian active morphological resultative (3.1) and passive resultative (3.2), which are established with the help of some of the methods of corpus linguistics and the procedures of finding translation equivalents. At the same time the fans of the established Czech functional equivalents of the Bulgarian morphological resultative are being built. This is followed by a brief review of the opinions concerning the resultative, put forward in the Bohemian studies linguistic literature (3.3.1) and a presentation of the author's position on the nature of the Present-day Czech morphological / morphosyntactic resultative (the so called *Modern Czech Perfect* and *the category of resultative state*) and its place in the grammatical system of the contemporary Czech language (3.3.2). A draft model of the functional-semantic microfield of resultativeness in Present-day Czech (3.3) is also offered, as well as a summary of the results of the synchronic contrastive analysis of a large number of Bulgarian active and passive indicative resultatives and their Czech functional equivalents (3.4).

The conclusion contains an evaluation of the achievement of the goals and tasks set before the research (4.1), a summary of the main results of the typologically oriented synchronic contrastive analysis of the functional-semantic microfields of resultativeness in the two compared languages (4.2), a review of the author's personal contribution to the field of research (4.3), an assessment of the applicability of the achieved results and some thoughts on the prospects for further development of the research into the problems of the respective linguistic area (4.4).

The typologically oriented synchronic contrastive analysis of the functional-semantic microfields of resultativeness in Present-day Bulgarian and Present-day Czech, carried out in the present study leads to the following main conclusions:

1. Unlike Present-day Bulgarian, which has a well-shaped monocentric functional-semantic microfield of resultativeness whose micro-centre is the «*resultative*» grammeme, i.e. a systematic morphological resultative with its own centre characterizing all verbs in principle, Present-day Czech has a polycentric functional-semantic microfield of resultativeness with a relatively compact structure and at least three obviously unequal micro-centres: – (a) with a better-developed morphosyntactic micro-centre consisting of the more frequent morphosyntactic passive participial or passive de-participial adjectival resultatives in both non-possessive and possessive variants; – (b) with an incipient morphological micro-centre (provided, of course, if the morphologization of the much less frequent incongruent passive participial resultative is accepted), comprising as a whole object verbs but mostly the transitive verbs among them; and – (c) with a less-developed syntactic micro-centre, consisting of constructions of the verbs *být* ‘be’ и *mít* ‘have’ with the not so productive active de-participial adjectives.

2. Both Present-day Bulgarian and Present-day Czech have a resultative periphery consisting of a number of morphological, syntactic and lexical resultatives (typically secondary but some of them primary), which carry different functional load. It should be noted that many of the Bulgarian and Czech peripheral resultatives established in this study are typologically and structurally identical and that the Czech resultative periphery is structurally richer, especially as far as the syntactic peripheral resultatives are concerned.

3. While in Present-day Bulgarian there is a well-shaped monocentric functional-semantic microfield of resultativeness with its micro-centre – the verbal morphological category **type of the activity**, covering in its active form practically the entire verbal vocabulary of the language and in its passive form mainly the object verbs and especially the transitive verbs among them, in Present-day Czech there exists a polycentric functional-semantic microfield of resultativeness with its main micro-centre the verbal morpho-syntactic category **resultative state**, which covers only part of the verbal vocabulary: the object verbs (and especially the transitive verbs among them), and which is in a dynamic state of flux.

4. Viewing grammatical (morphological, morpho-syntactic and syntactic) resultatives from the perspective of structural typology we observe that Bulgarian has a strong preference for analytical verbal forms and syntactic constructions with the verb *е* ‘be’, while Czech uses for the same purpose both the verb *být* ‘be’ and the verb *mít* ‘have’ (the second of these being especially aggressive in the colloquial and substandard varieties of the language).

5. Again from the point of view of structural typology, the two compared languages differ as follows. The Bulgarian morphological resultative has developed as an analytical agentive or patienial resultative on the basis of active and, respectively, passive participles, while the Czech resultatives (considered by us to be morpho-syntactic or, possibly morphological) are patienial and possessive, generated, or still in the process of development, on the basis of passive participles and/or passive de-participial adjectives.

The two functional-semantic microfields of resultativeness under analysis are a telling example not only of the Bulgarian-Czech **interlingual asymmetry**, but of **interlingual asymmetry** in principle. For this reason the conclusions we have reached and the established relationships between the functional equivalents, although concerning a specific area, could be of general theoretical interest and of interest to the theory and practice of foreign language teaching and translation.

The bibliography lists the sources from which the linguistic material has been excerpted (5.1), the author's publications on the topic of the research (5.2) and the quoted literature (5.3). At the end of the publication there is a summary in English (6.1), Russian (6.2) and Czech (6.3).

3. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 3 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В НАУЧНО ИЗДАНИЕ, РЕФЕРИРАНО И ИНДЕКСИРАНО В СВЕТОВНОИЗВЕСТНА БАЗА ДАННИ С НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ – СПИСАНИЕ „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА“ [РЕФЕРИРА СЕ ВЪВ WEB OF SCIENCE.]

BG: ИДЕИТЕ НА ПРАЖКИЯ ФУНКЦИОНАЛЕН СТРУКТУРАЛИЗЪМ В ТРУДОВЕТЕ НА ПРОФ. А. В. БОНДАРКО И ПРОФ. И. КУЦАРОВ – *БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА*, 59, 2017, кн. 4, 413 – 424; ISSN (print): 0323-9519 (print), ISSN (online): 1314-8516 (online).

Безспорно едно от най-мощните методологически течения в езикознанието през отминалия ХХ век е лингвистичният структурализъм. Пражката школа, известна още и като Пражки лингвистичен кръжок, е една от първите структуралистични лингвистични школи, заслужено определяна като функционално-структуралистична. Нейните представители от класическия ѝ период (1926 – 1945 г.) и техните последователи през втората половина на ХХ век дават своя неограничен принос за развитието на световната лингвистика. Предмет на изложението са онези приносни идеи на пражкия функционален структурализъм, оказали по-съществено влияние върху създаването и разработването на функционалната граматика във вида ѝ, познат ни от трудовете на А. В. Бондарко и на И. Куцаров. На първо място, това е концепцията на Р. Якобсон за бинаризма, известна още като теория за маркираността. Тя играе изключително важна роля в по-нататъшния развой на модерната лингвистика и е залегнала в основата и на морфологичните концепции на А. В. Бондарко и на И. Куцаров, представящи отношенията между грамемите на морфологичните категории чрез т.нар. морфологични опозиции. На второ място, това са разработените от пражките структуралисти функционален подход към езиковите явления и концепция за център и периферия в езика. Те намират своеобразно творческо развитие в теорията за функционално-семантичните полета на А. В. Бондарко, върху която се гради и неговата концепция за функционална граматика, не само популяризирана, но и успешно реализирана у нас от И. Куцаров. Не на последно място, подобно на представителите на Пражката школа, и А. В. Бондарко, и И. Куцаров, и техните последователи оценяват синхронните контрастивни изследвания също и в теоретично отношение като изключително важни. Функционалната граматика, пред която стоят още много научни предизвикателства, е

доказано приложима както при описанието на един отделен език, така и при контрастивните изследвания.

EN: CONCEPTS OF PRAGUE FUNCTIONAL STRUCTURALISM IN THE WORKS OF PROF. A. V. BONDARKO AND PROF. I. KUTSAROV. – *BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE*. VOLUME 59, NUMBER 4, 2017, 413 – 424.

One of the leading methodological linguistic trends of the past 20th century is undisputedly linguistic structuralism. The Prague school, also known as the Prague linguistic circle, is one of the first structuralist linguistic schools, being properly defined as functionalist in its essence. Representatives of the Prague school from its classic period (1926 – 1945) and their disciples in the late 20th century give their invaluable contribution to worldwide development of linguistics. The text examines those key concepts of Prague functional structuralism that substantially contributed to the formation and development of functional grammar as we know it in the works of A. V. Bondarko and I. Kutsarov. First, it is R. Jakobson's concept of binarism, also known as the theory of markedness, that plays a key role in the development of modern linguistics, underlying the morphological concepts of A. V. Bondarko and I. Kutsarov that represent the relations between grammemes of morphological categories through morphological oppositions. Second, the Prague structuralists developed the functional approach to linguistic phenomena and the theory of centre and periphery in language. Both are uniquely elaborated in Bondarko's functional theory of semantic fields underlying his theory of functional grammar. The latter was not only promoted but also successfully implemented by I. Kutsarov in Bulgaria. And last but not least, much like the Prague linguistic circle, A. V. Bondarko, I. Kutsarov and their disciples evaluate the theoretical significance of synchronic and contrastive studies. Functional grammar, which is to meet many more scientific challenges in the future, undisputedly applies to the study of a particular language as well as to contrastive studies.

4. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 4 – СТАТИЯ, ПУБЛИКУВАНА В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: БЪЛГАРСКИЯТ РЕЗУЛТАТИВЕН ФУТУР И НЕГОВИТЕ ЧЕШКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ – В: *РАДА И ПРИЯТЕЛИ. СБОРНИК В ЧЕСТ НА 65-ГОДИШНИНАТА НА ПРОФ. Д-Р РАДКА ВЛАХОВА*. Съставители: Елена Хаджиева, Светла Коева, Атанас Атанасов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 191–201, ISBN: 978-954-07-4700-2.

Обекти на изследването са (а) словоформи от типа *ще съм ял – ще си ял – ще е ял – ще сме яли – ще сте яли – ще са яли*, т.е. словоформи на ренаративно, залогово, модално и свидетелски немаркираната, но темпорално и резултативно маркираната грамема неренаративен активен индикативен **резултативен футур** в българския език и (б) някои техни доминантни **функционални еквиваленти** в съвременния чешки език. Негов предмет са проявите на **граматична асиметрия** между изследваните два езика в тази област на

глаголното им словоизменение. Целта на изследването е да уточни доминантните функционални еквиваленти на въпросните български глаголни форми в чешкия език и да потърси обективните основания за тяхното граматично оформление. Дори само приведените в изложението емпиричен материал убедително илюстрира структурното и граматичното разнообразие на регистрираните предимно резултативно индиферентни чешки функционални еквиваленти на българския резултативен футур както в главното му, така и в системно обусловеното му значение и категорично потвърждава наличието на значителна граматична асиметрия – при това не само формална, но и функционална – между българския и чешкия език конкретно в изследвания сектор от граматичните им системи.

EN: THE BULGARIAN RESULTATIVE FUTURE AND ITS CZECH FUNCTIONAL EQUIVALENTS. – IN: *RADA AND FRIENDS. ANTHOLOGY IN HONOUR OF THE 65TH ANNIVERSARY OF PROF. DR. RADKA VLAHOVA.* Compiled by: Elena Hadjieva, Svetla Koeva, Atanas Atanasov. Sofia: University Press St. Kliment Ohridski, 2019.

Subjects of the study are (a) word forms of the type *ще съм ял – ще си ял – ще е ял – ще сме яли – ще сте яли – ще са яли*, i.e. word forms of the renarrative, pledge, modal and witness-unmarked, but temporally and resultative-marked taxis grammeme non-renarrative active indicative **resultative future** in the Bulgarian language and (b) some of their dominant **functional equivalents** in the modern Czech language. The study examines the instances of **grammatical asymmetry** between Bulgarian and Czech in this area of verbal variation. The purpose of the report is to explain the dominant functional equivalents of the said Bulgarian verb forms in the Czech language and to find out the objective grounds for their grammatical formation. Even only the empirical material referred to in the text convincingly illustrates the structural and grammatical diversity of the registered mainly resultative-indifferent Czech functional equivalents of the Bulgarian resultative future both in its main and in its system-conditioned meaning, and categorically confirms the existence of considerable grammatical asymmetry – not only formal, but also functional – between the Bulgarian language and the Czech language, especially in the examined sector of their grammatical systems.

5. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 5 – СТАТИЯ, ПУБЛИКУВАНА В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: ИМА ЛИ МОРФОЛОГИЧНА КАТЕГОРИЯ ЗАСВИДЕТЕЛСТВАНОСТ НА ДЕЙСТВИЕТО В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК? – В: *БЪЛГАРИСТИЧНИ ЕЗИКОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ. МАТЕРИАЛИ ОТ МЕЖДУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО СЛУЧАЙ 130-ГОДИШНИНАТА НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“*, 19–20 НОЕМВРИ 2018 Г. Съставител: Красимира Алексова. Редактори: Йовка Тишева, Марина Джонова. София 2019, 236–243, ISBN: 978-619-7433-31-9. http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/eng/0ef83fff-90b7-42aa-82a6-6f3faaffee68?tk=D_vg5C3QqqCpm8qvuaAAAAABd7g-D.gq_MhSmCm-Ak88SNzccEySw.

Както е известно, на този етап езиковедската българистика разполага със сравнително убедителни модели за доста от глаголните и общите морфологични категории – категориите **лице, род, число, таксис, вид на действието, вид на изказването и статус**. Все още обаче се водят спорове във връзка с броя на грамемите в морфологичните категории **време, наклонение и залог**, както и със значението на някои морфологични маркери. Що се отнася до свързаната със значението ‘свидетелственост’ морфологична категория – на тази, която засега дори не разполага с общоприет термин – поради което използвам работното название **засвидетелстваност** или **евиденция на действието** (в съкратен вариант **евиденция**) – и която е ядро на функционално-семантичната категория **евидентност** – науката все още си остава в дълг. Често форми като **ядох – ядах – бях ял – щях да ям – щях да съм ял** се определят като свидетелски, а за маркер на свидетелствеността някои езиковеди приемат морфемата **-x/-ш-**. По същество това говори за наличие на маркирана грамема на съответна морфологична категория, но такава категория граматиките всъщност не посочват. Обекти на доклада са и свидетелски, и несвидетелски глаголни форми, от една страна, както и свидетелски индиферентни глаголни форми, от друга страна, а негов предмет – диапазонът на морфологизация на значението ‘свидетелственост’ в съвременния български език. Основна цел на доклада ще бъде да предложи на вниманието на езиковедската българистика проект за модел на въпросната морфологична категория **засвидетелстваност** или **евиденция на действието**, както и да потърси нейното място сред останалите морфологични категории в глаголната система на съвременния български език

EN: DOES THE MORPHOLOGICAL CATEGORY OF EVIDENCE OF ACTION EXIST IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE? – In: *BULGARISTIC LINGUISTIC READINGS. MATERIALS FROM THE INTERNATIONAL CONFERENCE FOR THE 130TH ANNIVERSARY OF SOFIA UNIVERSITY ST. KLIMENT OHRIDSKI, 19-20 NOVEMBER 2018*. Compiled by: Krasimira Alexova. Editors: Yovka Tisheva, Marina Dzhonova. Sofia 2019.

Currently, the linguistic Bulgarianistics has relatively convincing models of most verbal and common morphological categories – the categories of **person, gender, number, taxis, type of activity, type of statement, and status**. However, there are still disputes regarding the number of grammemes in the morphological categories of **tense, grammatical mood and voice**, as well as regarding the meaning of some morphological markers. As regards the morphological category *related to witnessing* - which is not yet denoted by a common term, and therefore I use the working term **witnessing** or **evidence of action** (in brief, **evidence**) – and which is the core of the functionally semantic category of **evidentiality** – linguistics still remains in debt. Often forms such as **ядох – ядах – бях ял – щях да ям – щях да съм ял** are regarded as witnessing, and some linguists consider the morpheme **-x/-ш-** to be a marker of witnessing. In essence, that implies a marked grammeme of the respective morphological category, but in practice such category is not mentioned in grammar books. Both witnessing and non-witnessing verb forms, on the one side, as well as witness-indifferent verb forms, on the other side, are objects of the report, and its subject is the range of morphologization of the meaning of *witnessing* in modern Bulgarian. The main

purpose of report is to provide the linguistic Bulgarian with a draft model of the morphological category of **witnessing** or **evidence of action**, as well as to find out its place among the other morphological categories in the verbal system of modern Bulgarian.

6. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 6 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: ЗА БЪЛГАРСКИЯ РЕЛАТИВЕН РЕЗУЛТАТИВЕН ФУТУР И НЕГОВИТЕ БЪЛГАРСКИ И ЧЕШКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ – В: *ПАИСИЕВИ ЧЕТЕНИЯ. ЧУЖДООЗИКОВА ЛИНГВИСТИКА. ПЛОВДИВ, 9–10 НОЕМВРИ 2017. НАУЧНИ ТРУДОВЕ. ТОМ 55, КН. 1, СБ. Б, 2017. ФИЛОЛОГИЯ.* Отговорен редактор: Жоржета Чолакова. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2018, 114 – 124. ISSN (print): 0861-0029 (print).

Предмет на доклада са проявите на **конкуренция между** различни морфологични и синтактични **езикови средства** при изразяването на комбинацията от значенията ‘следходност’, ‘результативност’ и ‘релативност’, морфологизирани в българския език, т.е. на комплексното съдържание ‘*релативна резултативна следходност*’ в българския език, както и на **граматична асиметрия** между българския и чешкия език в тази област на глаголното словоизменение. Обекти на доклада са словоформи на най-ниско фреквентната и същевременно най-маркираната в рамките на индикатива – и темпорално, и резултативно, и таксисно (а и евиденциално) – българска глаголна грамема **релативен резултативен футур** (т.е. футурум екзактум претерити) в качеството ѝ на ядрено морфологично средство за изразяване на това съдържание, както и техните доминантни морфологични и синтактични **функционални еквиваленти** в съвременния български и чешки. Анализираният емпиричен материал е ексцерпиран от от Паралелния корпус на Чешкия национален корпус. Целта на доклада е да представи някои изводи относно доста ниската фреквентност на българския релативен резултативен футур в сравнение с останалите грамеми на морфологичните категории **време, вид на действието** и **таксис**, както и относно характера на доминантните функционални еквиваленти на въпросните български глаголни форми в чешкия език, в който само значението ‘*следходност*’ е безспорно морфологизирано, докато значенията ‘*результативност*’ и ‘*релативност*’ се експлицират предимно със средства на синтактичното равнище.

EN: ON THE BULGARIAN RELATIVE RESULTATIVE FUTURE AND ITS BULGARIAN AND CZECH FUNCTIONAL EQUIVALENTS. – IN: *PAISIY READINGS. FOREIGN LANGUAGES LINGUISTICS. PLOVDIV, 9-10 NOVEMBER 2017. SCIENTIFIC WORKS, VOLUME 55, BOOK 1, COLLECTION B, 2017. PHILOLOGY.* Chief editor: Zhorzheta Cholakova. Plovdiv: University Press Paisiy Hilendarski, 2018.

The subject matter of the report are instances of **competition between** different morphological and syntactic **linguistic means** of expression of the combination of meanings ‘sequence’, ‘resultativeness’, and ‘relativity’, morphologized in the Bulgarian language, i.e. of

the complex content ‘*relative resultative sequence*’ in Bulgarian, as well as of **grammatical asymmetry** between the Bulgarian language and the Czech language in this area of verbal variation. Objects of the report are word forms of the least frequent but the most marked within the indicative – temporally, resultatively and taxisly (and also evidentially) – Bulgarian verb grammeme **relative resultative future** (i.e. futurum exactum praeteriti) in its capacity as a core morphological means of expression of that content, as well as their dominant morphological and syntactic **functional equivalents** in modern Bulgarian and Czech. The analysed empirical material is excerpted from the Parallel Corpus of the Czech national corpus. The purpose of the report is to present certain conclusions on the quite low frequency of the Bulgarian relative resultative future compared to the other grammemes of the morphological categories of **tense, type of activity** and **taxis**, as well as on the nature of the dominant functional equivalents of the particular Bulgarian verb forms in the Czech language, in which only the term ‘*sequence*’ is undisputedly morphologized, while the meanings of ‘*resultativeness*’ and ‘*relativity*’ are explicated mainly by means at the syntactic level.

7. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 7 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: ЗА БЪЛГАРСКИЯ ИНДИКАТИВЕН РЕЛАТИВЕН ФУТУР И НЕГОВИТЕ БЪЛГАРСКИ И ЧЕШКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ – В: *НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ. СБОРНИК ДОКЛАДИ ОТ МЕЖДУНАРОДНАТА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ФАКУЛТЕТА ПО СЛAVЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ. 24–25 АПРИЛ 2017 Г. ТОМ II ЕЗИКОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ*. Съставители: Екатерина Търпоманова, Красимира Алексова. София 2017, 60 – 66. ISBN: 978-619-7433-08-1 (т. 2), ISBN: 978-619-7433-09-8 (pdf). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nis/28690>.

Предмет на доклада са проявите на конкуренция между различни морфологични и синтактични езикови средства при изразяването на семантиката „*следходност в миналото*“ в българския език, както и на **граматична асиметрия** между българския и чешкия език в тази област на глаголното словоизменение, представляващи по същество следствие от универсално действащия в езиците принцип за асиметричност на езиковия знак. Обекти на доклада са словоформите на българската темпорално и таксисно маркирана грамема **релативен футур** (бъдеще време в миналото или футурум претерити) и техните морфологични или синтактични **функционални еквиваленти** както в съвременния български, така и в съвременния чешки език, при това не само извън контекста, но най-вече с оглед на техните доминиращи контекстуални употреби. Целта на доклада е да представи т.нар. функционално-еквивалентно ветрило на българския морфологичен релативен футур и неговите както български, така и чешки било то морфологични, било то синтактични функционални еквиваленти. С конкуренцията между българската грамема релативен футур и нейните български функционални еквиваленти би могла да бъде обяснена и доста ниската честота на употреба на тази грамема. Освен това функционално-еквивалентното ветрило на българския морфологичен релативен футур и неговите български функционални еквиваленти би могло да предложи и добри идеи за търсене на структурно разнообразни и

същевременно теоретично издържани транслатоложки решения при превод на въпросните български темпорално и таксисно маркирани глаголни форми на езици, които или никога не са разполагали с морфологична категория таксис, или са я изтласкали в периферията на морфологичните си системи и са на път да я изгубят (каквато е случаят с чешкия език), или пък вече окончателно са я изгубили.

EN: ON THE BULGARIAN INDICATIVE RELATIVE FUTURE AND ITS BULGARIAN AND CZECH FUNCTIONAL EQUIVALENTS. – IN: *DOMINATION AND ADAPTATION. PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE OF THE FACULTY OF SLAVIC STUDIES. 24-25 APRIL 2017. VOLUME II LINGUISTICS*. Compiled by: Ekaterina Tarpomanova, Krasimira Aleksova. Sofia 2017.

Subject of the report are instances of competition between different morphological and syntactic linguistic means of expressing the semantic *sequence of past events* in the Bulgarian language, as well as **the grammatical asymmetry** between the Bulgarian language and the Czech language in this area of verbal variation, being per se a consequence of the universal principle of asymmetry of the linguistic sign in languages. Objects of the report are the word forms of the Bulgarian temporally and taxis-marked grammeme **relative future** (future in the past or futurum praeteriti) and their morphological or syntactic functional equivalents both in modern Bulgarian and in modern Czech, not only outside the context, but mostly with a view to their prevailing contextual uses. The purpose of the report is to present the so called fan of functional equivalents of the Bulgarian morphological relative future and its Bulgarian and Czech, whether morphological or syntactic, functional equivalents. The competition between the Bulgarian grammeme relative future and its Bulgarian functional equivalents may explain the quite low frequency of use of that grammeme. Besides, the fan of functional equivalents of the Bulgarian morphological relative future and its Bulgarian functional equivalents might as well give good ideas for searching structurally diverse equivalents and at the same time making theoretically reasonable choice when translating the respective Bulgarian temporally and taxis-marked verb forms into languages which either have never had the morphological category of taxis, or have pushed it in the periphery of their morphological system and are about to lose it (as is the case with the Czech language), or have already entirely lost it.

8. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 8 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: СЪВРЕМЕННИЯТ ЧЕШКИ АКТИВЕН ПРЕТЕРИТ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК – В: *ПАИСИЕВИ ЧЕТЕНИЯ. БЪЛГАРИСТИЧНА ЛИНГВИСТИКА. СЛАВИСТИКА. ПЛОВДИВ, 10 – 11 НОЕМВРИ 2016. НАУЧНИ ТРУДОВЕ, ТОМ 54, КН. 1, СБ. А, 2016. ФИЛОЛОГИЯ*. Отговорен редактор: Жоржета Чолакова. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2017, 291 – 302. ISSN (print): 0861-0029 (print).

Предмет на доклада са някои свързани с **темпоралността** частни прояви на чешко-българската междуезикова **асиметрия**, а негови обекти – словоформи на грамемата

претерит в рамките на активната глаголна парадигма на съвременния чешки език в качеството ѝ както на базисна, така и на релативно употребена маркирана темпорална грамема, от една страна, и техните **функционални еквиваленти** в съвременния български език, формално разнообразни, с различна фреквентност и твърде многобройни поради сравнително по-големия брой морфологизирани глаголни значения в българския език, от друга страна.

Въпросната езикова – и по-специално граматична – **асиметрия** между тези два близкородствени езика представлява резултат от различния исторически развой на граматичните им системи. В чешкия език той е довел до това, че съвременният чешки **претерит** е индиферентен не само по отношение на **релативността**, но и на **результативността**.

Доста по-различна е съдбата на старите аорист, имперфект, перфект и плусквамперфект в историческия развой на българския език. Ако в чешкия език *се е претеритизирал* перфектът, то в българския език това са били аористът и – в една част от употребите си – перфектът: аористът се е превърнал в **свидетелски претерит** (индикативен аорист в концепцията на И. Куцаров, свидетелски аорист в концепцията на В. Маровска), ориентиран на свидетелските релативни грамеми, докато перфектът в тази си употреба *се е акционализирайки* и се е превърнал в **дистантен претерит** (конклузивен аорист в концепцията на И. Куцаров, дистантен аорист в концепцията на В. Маровска), ориентиран на дистантните релативни грамеми на морфологичната категория **таксис**. Нейни грамеми – съответно свидетелски и дистантни – са **релативните презенс** (имперфект), **футур** (футурум претерити), **результативен презенс** (плюсквамперфект) и **результативен футур** (футурум екзактум претерити). **Релативността** е морфологизирана само в плана на миналото. В друга част от употребите си – отново *акционализирайки се* – перфектът се е превърнал в **ренаративен претерит** и същевременно в ядро, около което постепенно се генерирала още една непозната за останалите славянски езици морфологична категория – категорията **вид на изказването**. В останалата – трета – част от употребите си перфектът е съхранил резултативното си (по всяка вероятност изконното си) значение и се е оформил като темпорално и релативно немаркирана грамема **результативен презенс** на морфологичната категория **вид на действието** заедно с грамемите **результативен футур** (футурум екзактум), **релативен резултативен презенс** (плюсквамперфект) – и свидетелски, и дистантен, **релативен резултативен футур** (футурум екзактум претерити) – отново и свидетелски, и дистантен.

Изготвеният алгоритъм за превод на чешки претеритни словоформи на български език показва, че в семантично и формално отношение активното претеритно микрополе в съвременния чешки език се очертава като съвсем компактно и вътрешно неструктурирано. За разлика от него активното претеритно микрополе в съвременния български език е от семантична и формална гледна точка доста отчетливо структурирано, разделено на оформени около отделните претеритни грамеми сектори.

Прави впечатление и ярко изразената асиметричност между чешкото и българското претеритно микрополе, дължаща се на по-големия брой морфологизирани значения в

българския език. Микрополето на претеритността в чешкия език се очертава като доста по-обхватно от българското, тъй като се припокрива и със значителна част от българското микрополе на презентността – от една страна в резултативния, а от друга страна в таксисния му сектор.

Колкото по-маркирани са българските функционални еквиваленти на чешкия претерит, на толкова повече неутрализации и стилистични редакции те са подложени и толкова по-ниска е тяхната фреквентност. Като цяло кумулирането на прекалено много различни оператори и в чешкия, и в българския език, както и на морфологични маркери в българския език не се толерира особено.

По отношение на морфологизираните в българския език признаци *ренаративност*, *резултативност*, *релативност*, *свидетелственост* и *дистантност* чешката маркирана темпорална грамема **претерит** е определено индиферентна. Както показва анализираният езиков материал, тези значения могат да бъдат имплицирани от контекста, а при необходимост могат да бъдат и експлицирани от походящи оператори – ренаративни, резултативни, релативни, дистантни. По тази причина внимателният анализ на контекста, в който са употребени чешките претеритни словоформи, е от решаващо значение за избора на техен адекватен български функционален еквивалент.

EN: THE MODERN CZECH ACTIVE PRETERIT AND ITS FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE. – IN: *PAISIY READINGS. BULGARISTIC LINGUISTICS. SLAVISTICS. PLOVDIV, 10 – 11 NOVEMBER 2016. SCIENTIFIC WORKS, VOLUME 54, BOOK 1, COLLECTION A, 2016. PHILOLOGY.* Chief editor: Zhorzheta Cholakova. Plovdiv: University Press Paisiy Hilendarski, 2017.

Subject of the report are particular *temporality*-related examples of the Czech-Bulgarian interlingual **asymmetry**, and its objects are word forms of the grammeme **preterit** within the active verbal paradigm of the modern Czech language in its capacity both as basic and as relatively used marked temporal grammeme, on the one side, and their **functional equivalents** in the modern Bulgarian language, being formally diverse, of different frequency, and too numerous due to the relatively greater number of morphologized verbal meanings in the Bulgarian language, on the other side.

That linguistic, and in particular – grammatical **asymmetry** between the two closely related languages is a consequence of the different historical development of their grammatical systems. As a result, the modern Czech **preterit** has become indifferent not only to *relativity*, but to *resultativeness* as well.

Quite different is the historical development of the old aorist, imperfect, perfect, and pluperfect (past perfect tense) in the Bulgarian language. While it is the perfect aspect that has undergone *preteritization* in the Czech language, in Bulgarian it is the aorist and partially the perfect that have undergone *preteritization*: the aorist has turned into **witnessing preterit** (indicative aorist - according to I. Kutsarov, witnessing aorist – according to V. Marovska), reference of witnessing relative grammemes, while the perfect in that particular use has undergone *actionalization* and has turned into **distant preterit** (conclusive aorist – according to I. Kutsarov,

distant aorist – according to V. Marovska), reference of distant relative grammemes of the morphological category **taxis**. Its grammemes – respectively witnessing and distant – are **the relative presence** (imperfect), **future** (futurum praeteriti), **resultative presence** (pluperfect), and **resultative future** (futurum exactum praeteriti). **Relativity** is morphologized only with respect to the past. In other uses – again undergoing *actionalization* – the perfect has turned into **renarrative preterit** and at the same time into a core around which another morphological category, unknown in the other Slavic languages, has gradually been formed – the category of **type of statement**. In the third type of its uses the perfect aspect has preserved its resultative meaning (most probably its original meaning) and has been formed as the temporally and relatively unmarked grammeme **resultative presence** of the morphological category of **type of activity**, together with the grammemes **resultative future** (futurum exactum), relative resultative presence (pluperfect) – both witnessing and distant, **relative resultative future** (i.e. futurum exactum praeteriti) – also both witnessing and distant.

The algorithm developed for translation of Czech preterit word forms into Bulgarian shows that in semantic and formal respect the active preterit microfield in the modern Czech language proves to be quite compact and internally unstructured. In contrast, the active preterit microfield in modern Bulgarian is from a semantic and formal point of view quite distinctly structured, divided into sectors formed around the separate preterit grammemes.

We should mention the pronounced asymmetry between the Czech and Bulgarian preterit microfield which is due to the greater number of morphologized meanings in the Bulgarian language. The preterit microfield in the Czech language proves quite more encompassing than the Bulgarian one, as it overlaps with a considerable part of the Bulgarian microfield of the presence – in its resultative sector, on the one side, and in its taxis sector, on the other side.

The more marked are the Bulgarian functional equivalents of the Czech preterit, the more neutralizations and stylistic modifications they are subject to and the lower their frequency is. In general, the accumulation of too many different operators both in Czech and in Bulgarian, as well as of morphological markers in the Bulgarian language is not particularly tolerated.

With respect to **renarrativity**, **resultativeness**, **relativity**, **evidentiality** and **distance** which are morphologized features in Bulgarian, the Czech marked temporal grammeme **preterit** is definitely indifferent. As shown by the analyzed linguistic material, those meanings may be implied in the context, and if necessary – they may as well be explicated by appropriate operators – renarrative, resultative, relative, distant. Therefore, the detailed analysis of the context in which the Czech preterit word forms are used is crucial for the choice of their adequate Bulgarian functional equivalent.

9. и 10. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИИ № 9 и № 10 – СТАТИИ, ПУБЛИКУВАНИ В НЕРЕФЕРИРАНО СПИСАНИЕ С НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ – СПИСАНИЕ „СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ“

BG: ЗА СИНКРЕТИЗМА В ПАРАДИГМАТА НА БЪЛГАРСКИЯ ГЛАГОЛ И БЪЛГАРО-ЧЕШКАТА ЕЗИКОВА АСИМЕТРИЯ. ЧАСТ ПЪРВА – *СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ*, 2017, кн. 1, 5 – 20 и ЗА СИНКРЕТИЗМА В ПАРАДИГМАТА НА БЪЛГАРСКИЯ ГЛАГОЛ И БЪЛГАРО-ЧЕШКАТА ЕЗИКОВА

АСИМЕТРИЯ. ЧАСТ ВТОРА – *СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ*, 2017, кн. 2, 5 – 17; ISSN (print): 0204-8701 (print)

В своята съвкупност двете части на статията разглеждат определени прояви на синкретизъм в парадигмата на българския глагол, характерни за аналитичните форми от типа *носил/гледал съм* (Част I) и от типа *носел/гледал съм* (Част II), представляващи по същество обект на изследването. Негов предмет са свързаните с тях прояви на българо-чешка езикова **асиметрия**, а негова цел – контрастивният анализ на въпросните български глаголни форми и техните чешки **функционални еквиваленти**, както и изготвянето на **алгоритъм** за оптимален превод на същите тези български глаголни форми на чешки език.

Отстраняването на аориста и имперфекта – а към днешна дата де факто и на плусквамперфекта – от граматичната система на съвременния чешки език, е довело до натоварване на перфекта и с техните функции и в крайна сметка до неговата **претеритизация**. В резултат от това съвременният чешки **претерит** е индиферентен не само по отношение на *релативността*, но и на *резултативността*.

Доста по-различна е съдбата на старите аорист, имперфект, перфект и плусквамперфект в историческия развой на българския език. Ако в чешкия език се е претеритизирал перфектът, то в българския език това са били аористът и – в една част от употребите си – перфектът: аористът се е превърнал в **свидетелски претерит** (индикативен аорист в концепцията на И. Куцаров, свидетелски аорист в концепцията на В. Маровска), ориентир на свидетелските релативни грамемии, докато перфектът в тази си употреба се е акционализирал и се е превърнал в **дистантен претерит** (конклузивен аорист в концепцията на И. Куцаров, свидетелски аорист в концепцията на В. Маровска), ориентир на дистантните релативни грамемии на морфологичната категория **таксис**. *Релативността* е морфологизирана само в плана на миналото. В друга част от употребите си – отново акционализирайки се – перфектът се е превърнал в **ренаративен претерит** и същевременно в ядро, около което постепенно се генерирала още една непозната за останалите славянски езици морфологична категория – категорията **вид на изказването**. В останалата – трета – част от употребите си перфектът е съхранил резултативното си (по всяка вероятност изконното си) значение и се е оформил като темпорално и релативно немаркирана грамема (1) **резултативен презенс** на категорията **вид на действието** заедно с грамемите (2) **резултативен футур** (футурум екзактум), (3) **релативен резултативен презенс** (плусквамперфект) – (3.1) и **свидетелски**, (3.2) и **дистантен**, (4) **релативен резултативен футур** (футурум екзактум претерити) – отново (4.1) и **свидетелски**, (4.2) и **дистантен**.

EN: ON SYNCRETISM IN THE PARADIGM OF THE BULGARIAN VERB AND THE BULGARIAN-CZECH LINGUISTIC ASYMMETRY. PART 1. – *CONTRASTIVE LINGUISTICS*, 2017, book 1, 5 – 20 AND ON SYNCRETISM IN THE PARADIGM OF THE BULGARIAN VERB AND THE BULGARIAN-CZECH LINGUISTIC ASYMMETRY. PART 2. – *CONTRASTIVE LINGUISTICS*, 2017, book 2, 5 – 17.

As a whole, both parts of the article analyze certain instances of syncretism in the paradigm of the Bulgarian verb which are characteristic of analytical forms of the type *носил/гледал съм*

(Part 1) and of the type *носел/гледал съм* (Part 2), being per se an object of the study. Subject of the study are instances of Bulgarian-Czech linguistic **asymmetry**, and its purpose – the contrastive analysis of the particular Bulgarian verb forms and their Czech **functional equivalents**, as well as the creation of an **algorithm** for optimal translation of those particular Bulgarian verb forms into Czech.

The removal of the aorist and the imperfect – and nowadays de facto of the pluperfect as well – from the grammatical system of the modern Czech language has led to burdening of the perfect with their functions, and ultimately to its **preteritization**. As a result, the modern Czech **preterit** is indifferent not only with respect to *relativity*, but also with respect to *resultativeness*.

The historical development of the old aorist, imperfect, perfect, and pluperfect in Bulgarian is quite different. While in the Czech language it is the perfect that has undergone preteritization, in Bulgarian it is the aorist and partially the perfect that have undergone preteritization: the aorist has turned into **witnessing preterit** (indicative aorist- according to I. Kutsarov, and witnessing aorist – according to V. Marovska), reference of the witnessing relative grammemes, while the perfect in that particular use has undergone actionalization and turned into **distant preterit** (conclusive aorist - according to I. Kutsarov, and witnessing aorist – according to V. Marovska), reference of the distant relative grammemes of the morphological category of **taxis**. *Relativity* has been morphologized only with respect to the past. In other uses – again undergoing *actionalization* – the perfect has turned into **renarrative preterit** and at the same time into a core around which another morphological category, unknown in the other Slavic languages, has gradually been formed – the category of **type of statement**. In the third type of its uses the perfect aspect has preserved its resultative meaning (most probably its original meaning) and has been formed as a temporally and relatively unmarked grammeme (1) **resultative presence** of the category of **type of activity**, together with the grammemes (2) **resultative future** (futurum exactum), (3) **relative resultative presence** (pluperfect) – (3.1) both **witnessing** and (3.2) **distant**, (4) **relative resultative future** (futurum exactum praeteriti) – also both (4.1) **witnessing** and (4.2) **distant**.

11. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 11 – СТАТИЯ, ПУБЛИКУВАНА В НЕРЕФЕРИРАНО СПИСАНИЕ С НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ – СПИСАНИЕ „НОМО ВОНЕМИКУС“

BG: РЕФЛЕКСИТЕ НА ПЕРФЕКТА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ТЕХНИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ ЧЕШКИ ЕЗИК – *НОМО ВОНЕМИКУС*, 2016, кн. 1 – 2, 32 – 47; ISSN (print): 1312-9252.

Обекти на изследването са синкретичните аналитични глаголни форми на грамемите – застъпници (рефлекси) на славянския **перфект** в съвременния български език и техните функционални еквиваленти в съвременния чешки език, а именно на индикативните грамеми (1) **резултативен презенс**, (2) **дистантен претерит** и (3) **ренаративен претерит**. И трите грамеми имат форми от типа *носил/гледал съм*, т.е. форми със структура презенс на ауксилиара *съм* + аористно причастие на спрегаемия глагол. Предмет на изследването са

свързаните с тях прояви на българо-чешката езикова асиметрия (по-специално асиметрията на българската и чешката граматични системи), а негова цел – изготвянето на своеобразен алгоритъм за техния максимално адекватен и оптимален превод на чешки език.

Степента на синкретизъм на българските аналитични форми от типа *носил/гледал съм* на грамемите (1) **резултативен презенс**, (2) **дистантен претерит** и (3) **ренаративен свидетелски претерит** е по-висока в рамките на персонално маркираните грамеми **първо лице** и **второ лице** и по-ниска при персонално немаркираната грамема **трето лице**, където формите на резултативните грамеми са без ауксилиар. Така стоят нещата при всички глаголи от *Е-спрежението* и при глаголите от *И-спрежението* с аористна основа на *-и-*. При всички глаголи от *А-/Я-спрежението* и при глаголите от *И-спрежението* с аористна основа на *-а-/-'а-*, тя се оказва още по-висока поради синкретизма на аористните и имперфективните партиципи.

Логично е да се очаква, че в речта този сравнително висок синкретизъм (т.е. системна езикова омонимия) на разглежданите форми би могъл да създава известни проблеми. Но именно тук – в речта – от решаващо значение за тяхната адекватна идентификация и възприемане са, разбира се, контекстът и не на последно място съответните съпровождащи ги оператори – резултативни, дистантни и/или ренаративни, които могат и да се комбинират. Към колкото по-маркирана грамема се отнася дадена синкретична форма, толкова по-вероятно е тя да бъде съпроводена от повече функционално различни оператори. Това става още по-наложително при превод на език с различна граматична структура.

Заедно с чешките си функционални еквиваленти разглежданите тук синкретични глаголни аналитични форми от типа *носил/гледал съм* са изключително подходящ пример за езикова – и по-специално граматична – асиметрия между два близкородствени езика като българския и чешкия, която представлява резултат от различния исторически развой на граматичните им системи. В плана на изразяване изцяло съвпадат само формите на българския ренаративен свидетелски претерит с формите на чешкия претерит; в плана на съдържание те обаче се различават съществено.

EN: REFLECTIONS OF THE PERFECT IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE AND THEIR FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN THE MODERN CZECH LANGUAGE. – *НОМО БОHEMICUS*, 2016, book 1 – 2, 32 – 47.

Objects of the study are the syncretic analytical verb forms of the grammemes – successors (reflections) of the Slavic **perfect** in the modern Bulgarian language and their functional equivalents in the modern Czech language, namely the indicative grammemes (1) **resultative presence**, (2) **distant preterit**, and (3) **renarrative preterit**. All the three grammemes have forms of the type *носил/гледал съм*, i.e. forms structured as presence of the auxiliary *to be* + aoristic participle of the inflected verb. Subject of the study are the related instances of Bulgarian-Czech linguistic asymmetry (in particular, the asymmetry of the Bulgarian and the Czech grammatical systems), and its purpose is to create a kind of algorithm for their most adequate and optimal translation into Czech.

The level of syncretism of the Bulgarian analytical forms of the type *I have carried/I have watched* of the grammemes (1) **resultative presence**, (2) **distant preterit**, and (3) **renarrative witnessing preterit** is higher within the person-marked grammemes **first person** and **second person**, and lower with the person-unmarked grammeme **third person**, where the forms of the resultative grammemes are without auxiliary. That is the case with all verbs of *the E-inflection* and the verbs of *the I-inflection* with aoristic basis of *-i-*. With all verbs of *the A-/Ya-inflection* and the verbs of *the I-inflection* with an aoristic basis of *-a-/-'a-*, it proves still higher due to the syncretism of the aorist and imperfect participles.

Logically, in speech such comparatively high syncretism (i.e. systematic linguistic homonymy) of the forms concerned might cause certain problems. But it is namely in speech that for their adequate identification and perception the context is crucial, as well as the respective accompanying operators – resultatives, distant and/or renarrative, which may as well be combined. The more marked grammeme a particular syncretic form refers to, the more likely it is accompanied by more functionally different operators. That proves even more necessary in translation in a language with a different grammatical structure.

Along with their Czech functional equivalents, the presented syncretic verb analytical forms of the type *носил/гледал съм* are quite an appropriate example of a linguistic – and in particular grammatical – asymmetry between two closely related languages such as Bulgarian and Czech, which is a result of the different historical development of their grammatical systems. At the level of expression, only the forms of the Bulgarian renarrative witnessing preterit entirely coincide with the forms of the Czech preterit. At the level of content, however, they considerably differ.

12. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 12 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: ТЕМПОРАЛНА РЕЛАТИВНОСТ В ПЛАНА НА МИНАЛОТО В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК – В: МУЛТИКУЛТУРАЛИЗЪМ И МНОГОЕЗИЧИЕ. СБОРНИК С ДОКЛАДИ ОТ ТРИНАДЕСЕТИТЕ НАЦИОНАЛНИ СЛАВИСТИЧНИ ЧЕТЕНИЯ. СОФИЯ, 21 – 23 АПРИЛ 2016. ТОМ I. ЛИНГВИСТИКА. Съставители: Мартин Стефанов, Павлина Маринова, Добромир Григоров, Радостина Петрова, Владимир Колев, Тиха Георгиева. Велико Търново: Издателство „Фабер“, 2017, 404 – 413; ISBN: 978-619-00-0646-6.

Докладът представя отделни междинни изводи от едно по-обширно синхронно контрастивно изследване на изразяването на *относителност* или *релативност* (едновременност, предходност и следходност) при изменението на глагола в съвременния български и съвременния чешки език съответно в сегашен, минал и бъдещ план, при това в различни синтактични условия – както в главни, така и в различни видове подчинени изречения. За негов предмет са избрани свързани с релативността прояви на *езикова асиметрия* между двата посочени езика, а за обект – български и чешки глаголни словоформи, изразяващи релативност (било то експлицитно, или имплицитно) в различни синтактични условия, но само в плана на миналото. Изборът е обусловен от факта, че

именно за него българският език разполага със специални глаголни словоформи за изразяване на релативност – словоформи на маркираната грамема **зависим таксис** (или **релатив**) на глаголната морфологична категория **таксис**, докато чешкият език не разполага или вече не разполага с подобни специални глаголни словоформи и като релативни използва основните темпорални грамеми, които по принцип са индиферентни по отношение на признака ‘*релативност*’.

Значението **предходност в миналото** се изразява в следените синтактични условия и в двата езика основно с релативно и резултативно индиферентния **претерит**. В книжния стил на чешкия език освен релативно употребен **претерит** (*pil*) понякога се среща **антепретерит** (*byl pil*).

Експлицирането на значението **едновременност в миналото** е доста по-комплицирано, при това и в двата езика. В чешкия език то се изразява в повечето синтактични условия (в главни, подчинени атрибутивни и подчинени адвербиални изречения) с **имперфективен претерит** (*pil*), докато в подчинени обектни изречения се използва релативно употребен **презенс** (*pije*), възможен също само от имперфективи. В българския език се изразява основно с **релативен презенс**, който също като претерита може да бъде свидетелски (*ниеше*) или дистантен (*ниел е*). В част от подчинените адвербиални изречения, както и в подчинените обектни изречения с *verba dicendi, sentiendi* и *cogitandi* в главното изречение обаче са възможни и **релативният презенс** (*ниеше*), и **нерелативният презенс** (*ние*), но между корелатите има известна разлика. Нерелативните варианти изразяват гледната точка на когнитивния субект (на глаголното лице), а релативните – на автора на изказването.

Най-комплицирано се оказва експлицирането на значението **следходност в миналото**. В българския език това става основно с помощта на **релативния футур**, който също може да бъде свидетелски (*щеше да ние*) или дистантен (*щял е да ние*). И в този случай в част от подчинените адвербиални изречения, както и в подчинените обектни изречения с *verba dicendi, sentiendi* и *cogitandi* в главното изречение обаче са възможни и **релативният футур** (*щеше да ние*), и **нерелативният футур** (*ще ние*), но между корелатите има известна разлика. И тук нерелативните варианти изразяват гледната точка на когнитивния субект, а релативните – на автора. В чешкия език значението **следходност в миналото** се експлицира или с релативно употребен **футур** (*bude pít*), или с оформени в **претерит** конструкции с изразяващи желание или намерение имперфективи като *chtít* ‘искам’, *hodlat* ‘възнамерявам’, *chystat se* ‘каня се’ и др.под. (*{chtěl/chystal se/hodlal} pít* ‘{щеше/искаше/канеше се/възнамеряваше} да пие’), особено ако става въпрос за реално и по-късно реализирано действие или резултат от действие. В случаите на твърде вероятно, но в крайна сметка нереализирано действие, са възможни и оформени в **претерит** или **кондиционал** конструкции с оператора *málem* ‘за малко; насмалко’, имащи впрочем аналог и в българския език (*málem umřel* или *málem by umřel / býval by málem umřel* ‘<още малко и> щеше да умре; за малко / насмалко да умре’). В случаите на възможни или на контрадикторни действия, както и в сложните съставни изречения за условие (при това не само в аподосиса, но и в

протасиса) обаче се използва основно **нерелативният кондиционал** (*pil by*) или **релативният кондиционал** (*býval/byl by pil*).

Като функционални еквиваленти на българските употребени самостоятелно или в комбинация с дистантни оператори **дистантни форми** на **претерита** (<явно> *e нил*), **презенса** (<явно> *e нил*) и **футура** (<явно> *e щял да тие*) в чешкия език се извяват обикновено придружени от аналогични оператори форми на релативно употребените **претерит** (*zřejmě pil*), **презент** (*zřejmě pije*) и **футур** (*zřejmě bude pít*), евентуално **кодиционал** (*zřejmě by pil*).

EN: TEMPORAL RELATIVITY WITH RESPECT TO THE PAST IN THE BULGARIAN AND CZECH LANGUAGES. – IN: *MULTICULTURALISM AND MULTILINGUALISM. COLLECTION OF REPORTS FROM THE THIRTEENTH NATIONAL SLAVISTIC READINGS. SOFIA, 21 – 23 APRIL 2016. VOLUME I. LINGUISTICS*. Compiled by: Martin Stefanov, Pavlina Martinova, Dobromir Grigorov, Radostina Petrova, Vladimir Kolev, Tiha Georgieva. Veliko Tarnovo: Faber Publishing House, 2017, 404 – 413.

The report presents particular interim conclusions from a broader synchronic contrastive study of expression of **relativity** (simultaneity, precedence and sequence) in the modifications of the verb in modern Bulgarian and modern Czech, respectively in the present, in the past, and in the future, in different syntactic conditions – in main clauses and in various types of subordinate clauses. Subject of the study are relativity-related instances of **linguistic asymmetry** between the said two languages, and its object – Bulgarian and Czech verbal forms expressing relativity (whether explicitly or implicitly) in various syntactic conditions, but only referring to the past. The choice is preconditioned by the fact that namely with respect to the past the Bulgarian language has special verbal forms for expressing relativity – word forms of the marked grammeme **dependent taxis** (or **relative**) of the verbal morphological category **taxis**, while the Czech language does not have or already does not have such special verbal forms, and therefore it uses as relative the main temporal grammemes, which in principle are indifferent with respect to the feature ‘relativity’.

The meaning **precedence in the past** is expressed in the monitored syntactic conditions in both languages mainly by the relative- and resultative-indifferent **preterit**. In the literary style of the Czech language besides the relative use of **preterit** (*pil*), sometimes **antepreterit** is also used (*byl pil*).

The explication of the meaning **simultaneity in the past** is much more complicated – in both languages. In the Czech language it is expressed in most syntactic conditions (in main, subordinate attributive and subordinate adverbial clauses) by **imperfective preterit** (*pil*), while in subordinate object clauses **presence** is relatively used (*pije*), also possible only by imperfectives. In Bulgarian, it is expressed mainly by **relative presence**, which just as the preterit may be witnessing (*nuеше*) or distant (*ниел е*). In some subordinate adverbial clauses, as well as in subordinate object clauses with verba dicendi, sentiendi, and cogitandi in the main clause, however, **the relative presence** (*nuеше*) and **the non-relative presence** (*nue*) are also possible, but there is

certain difference between the correlates. Non-relative instances express the point of view of the cognitive subject (of the agent of action), and relative instances – of the speaker/author of statement.

Most complicated proves the explication of the meaning *sequence in the past*. In the Bulgarian language it happens mainly by using **the relative future**, which could also be witnessing (*щеше да ние*) or distant (*щял е да ние*). In such case, in some subordinate adverbial clauses, as well as in subordinate object clauses with verba dicendi, sentiendi, and cogitandi in the main clause, however, **the relative future** (*щеше да ние*) and **the non-relative future** (*ие ние*) are also possible, but there is certain difference between the correlates. Here as well non-relative instances express the point of view of the cognitive subject, and the relative – of the author/speaker (Nitsolova 2008:308). In the Czech language the meaning *sequence in the past* is explicated either by relatively used **future** (*bude pít*), or by **preterit** constructions with imperfectives expressing willingness or intention, such as *chtít* ‘want’, *hodlat* ‘intend’, *chystat se* ‘plan’, etc. (*{chtěl/chystal se/hodlal} pít* ‘{he would/he wanted to/he planned to/he intended to} drink’), especially if it refers to an actual and later implemented action or result of an action. In case of too probable, but ultimately not implemented action, **preterit** or **conditional** constructions are also possible, being formed with the operator *málem* ‘nearly; narrowly’, in fact having its analogue in the Bulgarian language (*málem umřel* or *málem by umřel / býval by málem umřel* ‘<a little more> and she would die; she nearly died’). In cases of likely or contradictory actions, as well as in complex compound conditional sentences (not only in the apodosis, but also in the protasis), however, mainly the **nonrelative conditional** (*pil by*) or the **relative conditional** (*býval/byl by pil*) is used.

As functional equivalents of Bulgarian **distant forms of the preterit** (<явно> *е нил*), the **presence** (<явно> *е нил*) and **the future** (<явно> *е щял да ние*) – used individually or in combination with distant operators, the Czech language employs forms of relatively used **preterit** (*zřejmě pil*), **presence** (*zřejmě pije*), and **future** (*zřejmě bude pít*), possibly **conditional** (*zřejmě by pil*), being usually accompanied by analogical operators.

13. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 13 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

ВГ: ЧЕШКИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЗИРАНИ СИНТАКТИЧНИ КОНСТРУКЦИИ *VÝT / MÍT + PO + N_{Loc}* КАТО ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ НА БЪЛГАРСКИЯ МОРФОЛОГИЧЕН РЕЗУЛТАТИВ – В: *СЛАВИСТИКАТА И БЪЛГАРИСТИКАТА ДНЕС: ВЪПРОСИ, ИДЕИ, ПОСОКИ. СБОРНИК С ДОКЛАДИ ОТ МЕЖДУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ПОВОД 20-ГОДИШНИНАТА ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА СПЕЦИАЛНОСТ СЛАВЯНСКА ФИЛОЛОГИЯ (16 – 18 ОКТОМВРИ 2014 Г., БЛАГОЕВГРАД)*. Отговорен редактор: Лъчезар Перчеклийски. Съставители: Маринела Младенова, Михаела Кузмова. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2015, 42 – 47; ISBN: 978-954-680-976-6.

Предмет на доклада са някои частни прояви на междуезиковата **асиметрия**, свързани със съвременния български **морфологичен резултатив** и неговите **функционални**

еквиваленти в съвременния чешки език, а негов конкретен обект са две чешки фразеологизирани синтактични резултативни конструкции на глаголите *být* ‘съм’ и *mít* ‘имам’ с темпоралния предлог *po* ‘след’ и съществително име *nomen actionis* в локатив. Като синтактични резултативи тантум по същество те се явяват адекватни функционални еквиваленти на българския морфологичен резултатив особено в сферата на говоримия език.

В качеството си на фразеологизирани **синтактични резултативи тантум** разгледаните чешки конструкции *být + po + SUBST^{nomen actionis}_{loc}* и *mít + po + SUBST^{nomen actionis}_{loc}* представляват максимално адекватни функционални еквиваленти на българския морфологичен резултатив, но са доминантни предимно в сферата на говоримия език – в разговорния стил на стандартния чешки език, но най-вече в субстандартния чешки език. В стандартния чешки език и особено в неговия писмен вариант те по принцип се избягват и на практика функционират като периферни функционални еквиваленти; там статут на доминантни функционални еквиваленти на българския морфологичен резултатив имат главно резултативно индиферентни вербални словоформи (например, в **претерит**, **футурум**, **кондиционал** и др.), които – макар и не толкова адекватни в семантично отношение – от стилистична гледна точка се считат за по-приемливи.

От своя страна българският **морфологичен резултатив** е безспорно максимално адекватен **функционален еквивалент** на двете чешки **резултативни синтактични конструкции**, който основателно може да бъде квалифициран като доминантен.

Разгледаните колоквиални чешки **резултативни конструкции** са периферни **синтактични резултативи**, т.е. те принадлежат към периферията на функционално-семантичното микрополе на **резултативността** в съвременния чешки език. За разлика от тях техният доминантен **функционален еквивалент** в съвременния български език – **морфологичният резултатив** (т.е. грамемата **резултатив** на глаголната морфологична категория **вид на действието**) – е ядрен **резултатив**, т.е. той изгражда ядрото на функционално-семантичното микрополе на **резултативността** в съвременния български език.

EN: THE CZECH PHRASEOLOGIZED SYNTACTIC CONSTRUCTIONS *BÝT/MÍT + PO + N_{LOC}* AS FUNCTIONAL EQUIVALENTS OF THE BULGARIAN MORPHOLOGICAL RESULTATIVE. – IN: *SLAVISTICS AND BULGARISTICS TODAY: QUESTIONS, IDEAS, DIRECTIONS. COLLECTION OF REPORTS FROM THE INTERNATIONAL CONFERENCE FOR THE 20TH ANNIVERSARY OF THE ESTABLISHMENT OF THE SPECIALTY SLAVIC PHILOLOGY (16 – 18 OCTOBER 2014, BLAGOEVGRAD)*. Chief editor: Lachezar Perchekliyski. Compiled by: Marinela Mladenova, Mihaela Kuzmova. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press, 2015, 42 – 47.

Subject of the report are particular instances of interlingual **asymmetry** related to the modern Bulgarian **morphological resultative** and its **functional equivalents** in the modern Czech language, and its specific object are two Czech phraseologized syntactic resultative constructions of the verbs *být* ‘be’ and *mít* ‘have’ with the temporal preposition *po* ‘after’ and a noun *nomen*

actionis in the locative. As syntactic resultatives tantum per se, they operate as adequate functional equivalents of the Bulgarian morphological resultative, particularly in the spoken language.

In their capacity as phraseologized **syntactic resultatives tantum** the analysed Czech constructions *být + po + SUBST^{nomen actionis, loc}* and *mít + po + SUBST^{nomen actionis, loc}* constitute most adequate functional equivalents of the Bulgarian morphological resultative, but are dominant mostly in the spoken language – in the colloquial style of the standard Czech language, but mostly in substandard Czech. In the standard Czech language, and particularly in its written version, they are commonly avoided, and in practice they operate as peripheral functional equivalents. There the statute of dominant functional equivalents of the Bulgarian morphological resultative is held mainly by resultative-indifferent verbal forms (e.g. in the **praeteritum, futurum, conditional**, etc.) which, though not so adequate semantically, are considered to be more acceptable from a stylistic point of view.

The Bulgarian **morphological resultative**, for its part, is undisputedly a most adequate **functional equivalent** of the two Czech **resultative syntactic constructions**, and it may be reasonably qualified as dominant.

The analyzed Czech colloquial **resultative constructions** are peripheral **syntactic resultatives**, i.e. they belong to the periphery of the functional-semantic microfield of the **resultativeness** in the modern Czech language. In contrast, their dominant **functional equivalent** in the modern Bulgarian language – **the morphological resultative** (i.e. the grammeme **resultative** of the verbal morphological category of **type of activity**) – is a core **resultative**, i.e. it forms the core of the functional-semantic **microfield of the resultativeness** in the modern Bulgarian language.

14. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 14 – ДОКЛАД, ПУБЛИКУВАН В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

ВГ: ЛЕКСИКАЛНИ ИДИОМИ? – В: *ОБЩНОСТ И МНОГООБРАЗИЕ НА СЛАВЯНСКИТЕ ЕЗИЦИ. СБОРНИК В ЧЕСТ НА ПРОФ. ИВАН ЛЕКОВ*. Редактори: Лили Лашкова, Искра Ликоманова, Йорданка Трифонова, Мариета Цветкова. София: Академично славистично дружество, 1997, 259 – 264, ISBN: 954-90253-1-4.

Известно е, че **фразеологията и идиоматиката** са една от онези лингвистични дисциплини, в които между специалистите няма единомислие по почти никой от основните за тях въпроси – единици, граници, обем и др.под. Обикновено се смята, че **фразеологични единици** (наричани в доклада **фраземи** и **идиоми**) има едва ли не единствено на равнище словосъчетания (т.е. колокации). Значително по-рядко и с много уговорки се допускат евентуално и на равнище изречения (т.е. пропозиции).

Изхождайки от фразеологичната концепция на чешкия езиковед Фр. Чермак, авторът приема, че **фразеологична единица** е всяка **аномална** в някакво отношение (формално, семантично и/или колокационно) **устойчива синтаagma** от притежаващи знаков характер езикови единици. А това предполага не само комбинации от лексеми, колокации и/или

пропозиции, но и комбинации от най-малките езикови единици със знаков характер – морфемите. В този смисъл фраземите и идиомите не се отнасят към някакво подравнище на лексикалното равнище, нито пък към някакво самостоятелно езиково равнище, а образуват система, пресичаща всички езикови равнища, чиито единици са синтагми от имащи знаков характер компоненти (т.е. лексикалното, колокационното и пропозиционното).

В доклада се прави опит да се представи, подкрепи с емпиричен материал и защити един от може би най-еретичните възгледи в областта на фразеологията и лексикологията. Става въпрос за това, че в естествения език съществува множество **лексеми**, представляващи в редица отношения поразителни аналози на онези езикови единици, които и според най-тясната фразеологична концепция са **фразеологични единици**. Авторът приема всяка аномална в някакво отношение немоделна устойчива синтагма от поне две морфеми за **лексикален идиом** (или **идиоматична лексема**).

Сред **лексикалните идиоми** се срещат както **примарни** (идиоматични по начало), така и **секундарни** (вторично идиоматизирани); примарните най-често са моносемни, а секундарните – без изключение полисемни. От словообразователна гледна точка **лексикалните идиоми** могат да бъдат **идиоматични деривати** или **идиоматични композити**. От гледна точка на принадлежността си към някоя от частите на речта най-често биват автосемантични – **идиоматични глаголи**, **идиоматични съществителни имена**, **идиоматични прилагателни имена** и **идиоматични наречия**. Съответният илюстративен емпиричен материал е от български, чешки, руски и белоруски език.

Изказва се убеждението, че **идиоматичността** в естествените езици има *далеч по-широк диапазон*, отколкото ѝ се признава, – нещо, което преводачите и преподавателите по чужди езици отдавна интуитивно знаят, но лексиколозите и фразеолозите отказват да признаят.

EN: LEXICAL IDIOMS? – In: *COMMUNITY AND DIVERSITY OF SLAVIC LANGUAGES. COLLECTION IN HONOUR OF PROF. IVAN LEKOV*. Editors: Lili Lashkova, Iskra Likomanova, Yordanka Trifonova, Marieta Tsetkova. Sofia: Academic Slavic Society, 1997, page 259 – 264.

It is known that **phraseology** and **idiomaticity** are one of those linguistic disciplines where unanimity is not achieved among experts on almost any of the key issues – units, boundaries, volume, etc. It is commonly considered that **phraseological units** (referred to as **phrasemes** and **idioms** in the report) exist almost only at the level of phrases (i.e. collocations). Much more rarely and only subject to special conditions, **phraseological units** could be admissible at the level of sentences (i.e. propositions).

Based on the phraseological concept by the Czech linguist F. Čermák, the author acknowledges that a **phraseological unit** is any *anomalous* in any respect (formal, semantic, and/or collocational) *sustainable syntagm* of meaningful linguistic units. That implies not only combinations of lexemes, collocations, and/or propositions, but also combinations of the smallest meaningful linguistic units – the morphemes. In that sense, phrasemes and idioms are not part of any sublevel of the lexical level, or of any independent linguistic level, but they form a system

crossing all linguistic levels, and its units are syntagms of meaningful components (i.e. lexical, collocational, propositional).

The report attempts to present, empirically support, and defend one of probably the most heretical opinions in the field of phraseology and lexicology. The matter is that the natural language has numerous **lexemes** constituting in many respects striking analogues of those linguistic units which even according to the narrowest phraseological theory are **phraseological units**. The author considers any anomalous in any respect non-model sustained syntagm of at least two morphemes to be a **lexical idiom** (or an **idiomatic lexeme**).

Among **lexical idioms** there are **primary** (originally idiomatic) as well as **secondary** (secondarily idiomatized); the primary ones are mostly monosemic, and the secondary ones – without exception are polysemic. From a word-formation perspective, **lexical idioms** may be **idiomatic derivatives** or **idiomatic composites**. As regards their belonging to any part of speech, they are most frequently autosemantic – **idiomatic verbs, idiomatic nouns, idiomatic adjectives, and idiomatic adverbs**. The illustrative empirical material is from Bulgarian, Czech, Russian, and Belarusian.

There is an opinion that *idiomaticity in natural languages has much larger scope* than officially recognized. That is something translators and foreign language teachers intuitively have known for a long time, but lexicologists and phraseologists refuse to admit.

15. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 15 – СТАТИЯ, ПУБЛИКУВАНА В НЕРЕФЕРИРАНО СПИСАНИЕ С НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ – СПИСАНИЕ „СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ“

BG: МОНОКОЛОКАБИЛНИ ДУМИ КАТО КОМПОНЕНТИ НА ФРАЗЕМИ В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК – *СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ*, 1986, кн. 6, 13 – 24; ISSN (print): 0204-8701 (print).

Статията представлява опит за синхронен лингвистичен анализ на т.нар. **моноколокабилни думи**, реализиращи се в съвременния български и съвременния чешки език единствено като компоненти на една или няколко **фраземи**. Последователно се анализират тяхната форма, значение, функции и съчетаемост. Обръща се внимание и на въпроса за принадлежността на тези думи към една или друга част на речта, както и на мястото им в системата на езика. Разглеждат се и някои техни диахронни аспекти. Едновременно със синхронния и диахронния анализ на **моноколокабилните думи** се посочват и сходствата и различията между чешкия и българския емпиричен материал.

EN: MONO-COLLOCABLE WORDS AS COMPONENTS OF PHRASEMES IN BULGARIAN AND CZECH. – *CONTRASTIVE LINGUISTICS*, 1986, book 6, 13 – 24.

This is an attempt at a synchronic analysis of the so-called **mono-collocable words**, such occurring as components of only one or few **phrasemes**, in Modern Bulgarian and Czech. Their form, meaning, function and collocability are considered in succession. The issues of category membership and place in the language system are given due attention. Some diachronic aspects are

also tackled. In addition to the synchronic and diachronic analysis of the **mono-collocatable words**, the similarities and dissimilarities observed in the Bulgarian and Czech material are thrown into relief.

16. РЕЗЮМЕ НА ПУБЛИКАЦИЯ № 16 – СТУДИЯ, ПУБЛИКУВАНА В РЕДАКТИРАН КОЛЕКТИВЕН ТРУД

BG: МОНОКОЛОКАБИЛНИ ЕДИНИЦИ КАТО КОМПОНЕНТИ НА ФРАЗЕМИ В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК. – В: ГОДИШНИК НА СУ „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“. ФАКУЛТЕТ ПО СЛAVЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ. Том 79, 1, 1985. Книга 1 – ЕЗИКОЗНАНИЕ. Редактори: Розалия Ликова, Румяна Павлова, Моско Москов, Снежана Филчева. София: Издателство на БАН, 1989, 120 – 174. ISSN: 0081–1831.

В студията върху емпиричен материал от съвременния български и съвременния чешки език се прави опит за лингвистичен анализ на т.нар. **моноколокабилни думи** предимно от синхронна гледна точка. В синхронен план се подлагат на анализ тяхната форма, семантика, функции и колокабилност. Някои аспекти на *явлението моноколокабилност* се разглеждат и в диахронен план. Паралелно с това се проследяват и отделни конкретни сходства и различия в това отношение между българския и чешкия език.

Резултатите от проучването на ексцерпирания емпиричен материал показват убедително, че различията в това отношение между двата езика се изразяват в конкретните материални реализации на обектите на изследването. За сметка на това пък въпросните обекти показват поразителни структурни сходства по отношение на основните си езикови характеристики.

Диахронният анализ на моноколокабилните думи изясни, че и в двата езика *явлението моноколокабилност* може да бъде не само *секундарно* (съответните моноколокабилни единици – както от домашен, така и от чужд произход – са имали първоначално и свободна употреба), но и *примарно* (някои моноколокабилни единици – отново както от домашен, така и от чужд произход – още от самото си създаване или пък заемане са функционирали единствено като компоненти на съответните фраземи, т.е. никога не са имали свободна употреба). Във връзка с т.нар. **секундарна моноколокабилност** се отбелязва, че и в двата езика тя може да бъде резултат не само от определени намерили отражение и в езика промени в обективната действителност, но и от действието на чисто езикови, структурни фактори.

Независимо от начина, по който се е стигнало до тяхната **моноколокабилност**, всички български и чешки моноколокабилни думи се характеризират в синхронен план с дълбоки структурни сходства. Тяхната моноколокабилност, от една страна, и функционирането им единствено като фраземни компоненти, от друга страна, са ги белязали във всяко едно отношение – формално, семантично и функционално. В резултат от това те се проявяват на фона на притежаващите относително неутрална или значителна колокабилност лексеми като техни в по-голяма или по-малка степен дефектни еквиваленти,

т.е. като лексеми със силно отслабени лексикални характеристики: дефектни морфологични парадигми; отсъствие на семантично релевантния ноционален компонент на значението; силно редуцирани функции; моноколокабилност с афинитет към притежаващи значителна и разнообразна колокабилност лексеми и др.под. всичко това разколебава, а в някои екстремни случаи дори може да заличи категориалната принадлежност на моноколокабилните единици. От синхронна гледна точка те се включват към лексикалното равнище на езиковата система непряко, т.е. в качеството си на компоненти на съответните фраземи, които са всъщност значимите и реалните езикови единици. Това тяхно нестабилно положение в езиковата система обуславя и пораждането на определени тенденции или към окончателното им отстраняване от нея, или пък към включването им в нея като пълноценни и пълноправни лексеми.

Резултатите от това изследване и ексцерпираният емпиричен материал могат да бъдат от полза както за развитието на фразеологичната концепция, така и за теоретичното и особено за приложното езикознание (най-вече за лексикографията), не на последно място и при обучаването или изучаването на българския и на чешкия език.

EN: MONO-COLLOCABLE UNITS AS COMPONENTS OF PHRASEMES IN BULGARIAN AND CZECH. – IN: *YEARBOOK OF SOFIA UNIVERSITY ST. KLIMENT OHRIDSKI*. FACULTY OF SLAVIC PHILOLOGIES. VOLUME 79, 1, 1985. BOOK 1 – LINGUISTICS. Editors: Rozalia Likova, Rumyana Pavlova, Mosko Moskov, Snezhana Filcheva. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences Press, 1989, 120 – 174.

The study on the empirical material from modern Bulgarian and modern Czech makes an attempt at a synchronic linguistic analysis of the so-called **monocollocable words**. Their form, semantic meaning, functions and collocability are analyzed in synchronous terms. Some aspects of the *phenomenon monocollocability* are examined in diachronic terms as well. In parallel, particular similarities and differences in this respect between Bulgarian and Czech are also examined.

The results of the study on the excerpted empirical material convincing show that the differences in that respect between the two languages are expressed in the particular realizations of the objects of the study. On the other side, the said objects show striking structural similarities with respect to their main linguistic characteristics.

The diachronic analysis of the monocollocable words clarified that in both languages the *phenomenon monocollocability* may be not only *secondary* (the respective mono-collocable units – whether of domestic or of foreign origin – initially had free use as well), but also *primary* (some monocollocable units – also of domestic or of foreign origin – ever since their being created or borrowed, have operated only as components of the respective phrasemes, i.e. they have never had free use). With regard to the so called **secondary monocollocability**, it is noted that in both languages **secondary monocollocability** may be the result not only of particular changes in the objective reality reflected in the language, but also of the effect of purely linguistic structural factors.

Regardless of how their **monocollocability** originated, all Bulgarian and Czech monocollocable words are characterized by fundamental structural similarities in synchronic respect. Their monocollocability, on the one side, and their operating only as phrasemic components, on the other side, have marked them in any respect – formally, semantically, functionally. As a result, they appear in the context of lexemes having relatively neutral or significant collocability as their more or less defective equivalents, i.e. as lexemes with badly weakened lexical features: defective morphological paradigms; lack of the semantically relevant notional component of meaning; greatly reduced functions; monocollocability with affinity to lexemes having considerable and diverse collocability, etc. – all that dilutes, and in some extreme cases may delete the categorial affiliation of monocollocable units. In synchronic respect, they are indirectly part of the lexical level of the linguistic system, i.e. in their capacity as components of the respective phrasemes, which are in fact the meaningful and real linguistic units. Their unstable position in the linguistic system preconditions the emerging of particular trends, or their final removal from the system, or their inclusion in the system as full and complete lexemes.

The results of the study and the excerpted empirical material may be used for the development of the phraseological concept, as well as for theoretical and applied linguistics (mostly lexicography), and last but not least – for teaching and learning Bulgarian and Czech.